

Akademisk frihet – en rent akademisk fråga?

Jan-Eric Degerblad & Sam Hägglund

Högskoleverkets rapportserie 2001:21 R

 HÖGSKOLEVERKET
National Agency for Higher Education

Akademisk frihet – en rent akademisk fråga?

Jan-Eric Degerblad & Sam Hägglund

Högskoleverket • Birger Jarlsgatan 43 • Box 7851, 103 99 Stockholm
tfn 08-563 085 00 • fax 08-563 085 50 • e-post hsv@hsv.se • www.hsv.se

Akademisk frihet – en rent akademisk fråga?

Producerad av Högskoleverket i september 2001

Högskoleverkets rapportserie 2001:21 R

ISSN 1400-948X

ISRN HSV-R--01/21--SE

Innehåll: Högskoleverket, utvärderingsavdelningen, **Jan-Eric Degerblad,**

Sam Hägglund

Grafisk form: Högskoleverkets informationsavdelning

Illustration: Clementson-IllustrationWorks.com

Tryck: Lenanders Tryckeri AB, Kalmar, oktober 2001

Innehållsförteckning

Förord	5
Sammanfattning	7
Inledning	9
Begreppet akademisk frihet	11
Akademisk frihet som resultatet av ett förhandlingsspel	21
Uppkomsten av idén om akademisk frihet och autonomi – det självständiga universitas	25
Idealtyper om akademisk frihet	31
Förhandlingen om den akademiska friheten – några exempel ur historien	35
Slutsatser och reflektioner – akademisk frihet och vetenskaplig kvalitet	43
Litteratur	47

Förord

I ett svar till en vän, som varnade för vådan av det förutsättningslösa tänkandet, framhöll filosofen Benjamin Höjer: ”Sök sanningen! och förde den dig till helvetes portar, så klappa på.” En förutsättning för det höjerska förhållningssättet är, i min föreställningsvärld, det vi i dagligt tal benämner *akademisk frihet*, dvs. akademins rätt att utan restriktioner ”söka sanningen”. Denna rätt utgör en omistlig del av det demokratiska samhället.

I dagens samhälle utgör, kanske än mer än tidigare, olika former av *kunskap* en betydelsefull faktor i den ekonomiska utvecklingen. Det är därför inte förvånansvärt att universiteten utifrån sin uppgift att skapa, granska, reproducera, distribuera och lagra kunskap, blir föremål för ett samhälleligt intresse. Problem uppstår emellertid när detta, i och för sig, legitima intresse övergår till att förändra universitetens *raison d'être* och den akademiska friheten går förlorad.

Nu är det min förvissning att det går att behålla akademisk frihet och producera för samhället användbara – eller om man så vill – nyttiga kunskaper. Som organisationsform är universiteten som skapade för att upprätthålla denna delikata balans.

Den nu aktuella skriften utgör en fristående och första del av en brett upplagd studie av begreppet akademisk frihet som bedrivs inom Högskoleverket.

Sigbrit Franke
Universitetskansler

Sammanfattning

I denna essä lanseras en analysmodell, där ”akademisk frihet” betraktas som resultatet av ett ständigt pågående *förhandlingsspel* mellan universitet och statsmakter, då och då manifesterat i ett samhällskontrakt parterna emellan. Universiteten och högskolorna är självständiga enheter, men de är samtidigt beroende av statsmakternas beslut om administrativa villkor och finansiering. Staten, å andra sidan, är beroende av att universiteten fungerar väl och kan presterat kvalitativt högklassig forskning och undervisning. Detta ömsesidiga beroende skapar underlag för förhandlingar.

Akademisk frihet kan i ett samhälle enbart värderas utifrån vad den *resulterar i*, således en instrumentell värdering. Ett grundläggande antagande hos dem som pläderar för ökad akademisk frihet är att detta leder till en förbättrad *kvalitet* i kunskapsproduktionen. Akademisk frihet förutsätts ge forskarna bättre möjlighet att åstadkomma originalitet och långsiktighet i den vetenskapliga produktionen, i stället för en strävan efter kortsiktig ”nytta”. Uppkomsten av idén om akademisk frihet – i betydelsen autonoma universitet – kan dateras tillbaka till grundandet av de första universiteten i Europa under 1100- och 1200-talen. Men frihetsidealen till trots har statsmakterna som finansiärer ”alltid” lagt sig i hur akademisk verksamhet skall bedrivas, hur medel skall fördelas och vilka regler som skall gälla.

Under 1900-talet har idealen för hur akademisk verksamhet bör bedrivas skiftat mellan olika tidsepoker. Medan universitetens behov av autonomi betonats under vissa perioder, har andra perioder kännetecknats av kraven på universitetens samhällsansvar. En slutsats av det senaste decenniets debatt om den akademiska friheten är emellertid, att begreppet allmänt positiva klang och ofta vaga innebörd har gjort det svårt att tränga bakom honnörsordens eller kritikens dimridåer och urskilja vari tvisten egentligen består. Om man vill undersöka huruvida ett samband mellan graden av akademisk frihet och vetenskaplig kvalitet kan påvisas, måste man söka ”operationalisera” begreppet akademisk frihet för att kunna göra det till föremål för en empirisk undersökning.

* * *

Så länge vi i Sverige har en finansieringsstruktur, där staten via skattemedel finansierar en stor del av grundforskningen, är det rimligt att staten i en

dialog (förhandling) med universiteten ställer krav på hur de statliga medlen används. Men frågan är om vi under de senaste åren har börjat avlägsna oss från denna modell och vilka konsekvenser detta i sin tur får. Om vi rör oss bort från de stora grundläggande högriskprojekten, finansierade av statliga medel, mot en högre grad av tydligt specificerad ”beställningsforskning” som grund för institutionernas verksamhet, blir beroendet av externa anslag en faktor som i hög grad kommer att styra verksamhetens art. En direkt konsekvens av detta blir en prioritering av den kompetens som anslagssökandet i sig kräver, en teknisk-administrativ kompetens snarare än en vetenskaplig sådan. Kraven på att legitimera den vetenskapliga verksamheten med ”kvalitetsarbete” och olika former av regelbundet återkommande utvärderingar förstärker denna tendens och innebär en form av ”byråkratisering” av forskningen. En långtgående utveckling i denna riktning riskerar också att undergräva den akademiska friheten.

Inledning

*De [dvs. studenterna] äro komne från
skolarernes trældom till Academisk frihett.*

» Olof Rudbeck, 1661

Universitetet är historiskt sett inte en skapelse av det liberal-demokratiska samhället. Möjligen var det detta faktum som gjorde att skotten Adam Smith, själv universitetslärare, hade en ganska låg uppfattning av universitet och universitetslärare. För denne moralfilosof och ekonom utgjorde universitetet alls inte någon motor i det liberala samhället. Engelsmannen John Stuart Mill väntade sig inte heller att dessa lärda bastioner skulle vara ”samhällsnyttiga”, t.ex. i arbetet med att utveckla liberalismen och demokratin. På andra sidan engelska kanalen hade de båda liberala tänkarna Alexis de Tocqueville och Benjamin de Rebeque Constant svårt att se vad universiteten skulle kunna bidra med när det gällde ”the effective operations of free institutions”.¹

Det var alltså långt ifrån givet vilken ”nytta” samhället hade av universiteten. Å andra sidan betonade universiteten själva sin autonomi och självständighet. Härigenom skulle man få ”frihet” att förutsättningslöst söka ny kunskap. Trots frihetssträvandena var emellertid universiteten i praktiken ständigt beroende av statsmakterna och påverkades av samhällsliga förändringar. För att travestera John Donne: ”No university is an island, entire of itself, every university is a piece of the Continent, a part of the main.”

För de svenska universitetens del var perioden 1870 till 1915 en vattendelare. Samhällsekonomin *modus operandi* förändras i grunden, och stora bolag och oligopol blir nu ett allt vanligare inslag i det ekonomiska livet. På den kulturella parnassen sker också en omorientering, då nationalromantik och akademism utmanas av modernism och arbetarkultur. Mot denna bakgrund förvandlas universiteten från att ha varit institutioner för bildning till att bli institutioner för utbildning och forskning. Den äldre ordningen bryts sönder av en växande kunskapsmängd inom olika discipliner och mer differentierade utbildningsbehov. Med detta försvinner ämnena

1 Shils, Edward (1989), s. 426

bildningskaraktär ur examina.² Karin Johannesson har på ett målande sätt skildrat de förändringar som ägde rum: ”Den retoriska idealismen och mycket av de konservativa stämningarna vädrades ut tillsammans med en falnande punschromantik.”³

I direktiven till 1901 års universitetskommitté framförs åsikten att fackutbildning är för lågt skattat i Sverige och allmänbildning för högt. Några år senare, i *Universitetskommitténs betänkande* från år 1903, föreslås en förkortning av utbildningstiden genom en reducering av de allmänbildande studiemomenten. Studenterna måste snarast, som det heter, ”komma ut i livet”. Samtidigt blir under perioden forskning ett allt viktigare inslag i universitetens verksamhet.⁴ År 1916 sägs det uttryckligen för första gången i stadgarna att universitetens uppgift är ”vetenskaplig forskning och undervisning”. Det moderna forskningsuniversitetet som vi känner det idag är på väg att växa fram.

Vårt intresse i denna essä är den *akademiska friheten* – dvs. rätten att ”fritt” forska och undervisa inom sitt respektive område utan (onödiga) begränsningar. Som många andra starkt värdeladdade uttryck har begreppet akademisk frihet använts i vitt skilda syften och sammanhang. Vi har därför sett det nödvändigt att göra såväl analytiska som historiska djupdykningar. Vår ambition är i första hand analytisk: hur har begreppet använts och vilka har motiven och argumenten varit? Avslutningsvis reflekterar vi också över den akademiska frihetens effekter på den vetenskapliga verksamheten.

2 Lindberg, Bo (1987), s. 232

3 Johannesson, Karin (1989), s. 92

4 Lindberg, Bo (1987), s. 232

Begreppet akademisk frihet

*But, you must fear,
His greatness weighed, his will is not his own
For he himself is subject to his birth.*
▶ Shakespeare, Hamlet

Vissa samhällsvärderingar kan förefalla oproblematiska just därför att det är otänkbart att förfäktas deras motsatser. Det finns t.ex. en bred, för att inte säga total, enighet om att *kvaliteten* i forskningen och den högre utbildningen bör öka. Sådana målsättningar förekommer i departementsskrivelser, propositioner och politiska dokument med avsikten att ange en viljeinriktning eller vara grunden för politiska beslut. Eftersom det är en målsättning av en närmast självklar karaktär (vem vill inte ha högre kvalitet inom forskningen och utbildningen?), finns i princip tre sätt att göra målsättningen intressant: för det första att precisera vad man *menar* med att kvaliteten skall öka, för det andra att ange vilka *motsättningar* som finns mellan detta mål och andra viktiga samhällsmål, och för det tredje att diskutera hur målsättningen kan *förverkligas*.

Strävan efter att åstadkomma "akademisk frihet" i ett samhälle kan också på ett ytligt plan förefalla självklar. För att kunna producera "ny kunskap" måste forskaren vara obunden och fri i sin roll som skapare av nya sanningar. Samtidigt lever och verkar forskare i ett samhälle, där man förtjänar sitt levebröd på grund av att man "producerar" något som för samhället i övrigt framstår som värdefullt. Om forskningen vore fullständigt "fri", dvs. forskarna kunde "arbeta" med vad som helst efter eget gottfinnande, vore det knappast rimligt att samhället direkt eller indirekt skulle bidra till deras försörjning. Det finns alltså en helt uppenbar motsättning mellan kravet på akademisk frihet och kravet på att akademins produkter skall vara "värdefulla" i någon allmän mening. Akademisk verksamhet försiggår i själva verket i ett spänningsfält mellan möjligheten att "tänka fritt" och kraven på att "tänka rätt" och att "tänka nyttigt".

När vi talar om akademisk frihet, talar vi om ett synnerligen svårfångat och mångfacetterat begrepp. I ett samhälleligt sammanhang är strävan efter akademisk frihet knappast en målsättning att uppnå forskningens "frihet" i någon absolut eller existentiell mening. Förespråkare för akademisk frihet

uppfattar alltså ”friheten” i en mer begränsad mening, och sammankopplar den dessutom ofta med *resultatet* av den akademiska verksamheten, med andra ord förväntas ökad frihet i forskningen leda till förbättrad *kvalitet*. Mot den bakgrunden kan det vara på sin plats att närmare söka ringa in betydelsen av begreppet akademisk frihet, dels genom en genomgång av hur begreppet *faktiskt* använts i olika sammanhang, dels genom en precisering av hur vi anser att begreppet *bör* användas för att ge underlag för en meningsfull diskussion om reformförslag.

En första avgränsning handlar om *omfånget* av begreppet akademisk frihet. Att överhuvudtaget diskutera om akademisk frihet uppkommit hänger samman med att det funnits en föreställning om att det finns ett område i samhällslivet där det *bör* finnas ”frihet”, men där denna frihet kanske inte existerar i tillräcklig omfattning. Inom arbetslivet i övrigt talas inte om behovet av ”frihet”, utan snarare om behovet av ett ”utvecklande” arbete, ”det goda arbetet” etc. Att friheten är särskilt viktig inom den akademiska sfären som en förutsättning för goda resultat sammanhänger sannolikt med att det gäller ett område för *kunskapsproduktion*. Men inte heller inom hela det samhällsliga fältet för kunskapsproduktion finns uppenbarligen behov av ”frihet” av detta slag. Det kan illustreras av fyrfältsdiagrammet nedan som visar olika typer av kunskapsproduktion i samhället. Om man skiljer mellan kunskapsproduktion som å ena sidan är teoriutvecklande eller teoritillämpande och å andra sidan vars *raison d'être* är kraven på originalitet respektive effektivitet, får man fyra grundläggande ”idealtyper” av kunskapsproduktion. Med denna kategorisering inryms problematiken om akademisk frihet endast i den del av kunskapsproduktionen som är teoriutvecklande och grundat på originalitetskrav.

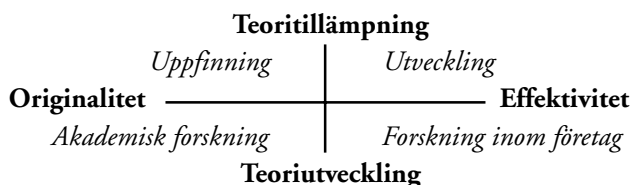

Fig. 1 Olika typer av kunskapsproduktion i samhället

En andra avgränsning handlar om vilken *typ* av frihet som kraven på akademisk frihet inriktar sig på. Om frihet uppfattas som frånvaron av olika typer av begränsningar, är det uppenbart att diskussionen om akademisk

frihet inte syftar till att avlägsna alla former av begränsningar. Snarare kan vi, i enlighet med diagrammet nedan, skilja mellan ”positiva” och ”negativa” begränsningar i resultathänseende, liksom mellan ”interna” eller ”externa” begränsningar, dvs. sådana som härrör från faktorer inom respektive utanför den akademiska världen.

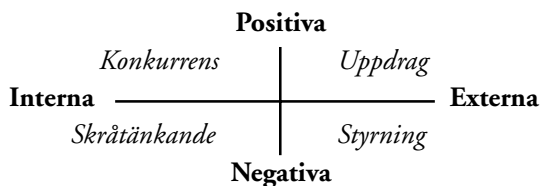

Fig. 2 Exempel på begränsningsfaktorer för den akademiska friheten

Om vi anlägger ett resultatorienterat synsätt på den akademiska friheten, är det uppenbart att vissa begränsningar i friheten är positiva och bör understödjas. I och med att akademisk verksamhet är – och *måste* vara – ”elitistisk” till sin karaktär, finns en professionell konkurrens som ett oundgängligt fundament för all akademisk verksamhet. Den ”akademiska tävlan” som ligger i det faktum att forskare och forskningsprojekt bedöms i konkurrens med varandra utgör självfallet i sig en begränsning av den akademiska friheten, låt vara i detta fall en positiv begränsning. En annan positiv begränsning är det externa uppdraget till forskaren, vilket också sätter gränser och ramar för verksamhetens inriktning och omfattning.

Om vi istället betraktar den akademiska frihetens begränsningar utifrån dess negativa aspekter, närmar vi oss det problemområde som brukar innefattas i diskussionen om akademisk frihet. En intern begränsning utgörs av de disciplin- och fakultetsgränser som existerar inom den akademiska världen, och som inte alltid överensstämmer med gränserna för det problemområde som forskaren tagit sig före att studera. Denna problematik inryms i begreppet *skråtänkande* och brukar ofta diskuteras i anslutning till olika förslag att införa tvärvetenskapliga moment i forskningen.

Den externa begränsningsfaktorn, som ofta utgör själva kärnan av problemet med inskränkningar i den akademiska friheten, är olika former av *styrning* från myndigheter, anslagsgivande organ eller organisationer m.m. Styrningen kan i sin tur vara av olika karaktär: innehållsmässigt ”tvingande” genom att forskningsverksamhetens inriktning specificeras (forskningen *skall* eller *skall inte* behandla ett visst problemområde),

resursmässigt ”indikativ” genom att verksamheten tilldelas eller fråntas anslag, eller administrativt ”informativ” genom att verksamheten kvalitetsgranskas, utvärderas eller omorganiseras.

Men innebörden i begreppet akademisk frihet är också historiskt betingad och har varierat mellan olika tidsepoker och samhällssystem. Det latinska uttrycket *artes liberales* syftade ursprungligen på ”akademisk” frihet i två betydelser: För det första var fria studier ägnade för människor som inte var begränsade av yttre materiella omständigheter, vilket var fallet för t.ex. bönder och köpmän. För det andra verkade studierna *i sig* befriande i den meningen att de högre stående ”andliga” värdena befriades från de materiella och livsuppehållande omständigheterna.⁵

Sedermera växte universiteten och fakulteterna fram och med dem utkristalliserades en mycket speciell mening av akademisk frihet. Förebilden för framväxten av en ”ideologi” om akademisk frihet och ”fria fakulteter” var det i Berlin år 1809 grundade s.k. Humboldt-universitetet. Ideologin bakom de nya tankarna var ämbetsmannen Wilhelm von Humboldt, som ansåg att universitetens oberoende skulle åstadkommas dels genom att lärarnas undervisning skulle förenas med forskning, dels att både lärare och elever skulle ha en viss form av frihet i sin akademiska verksamhet, lärarna genom att de tillförsäkrades en oberoende ställning och eleverna genom att de hade möjlighet till fria val av studier.

Sålunda uppstod de klassiska begreppen *Lehr- und Lernfreiheit*, som beteckning på idealet om frihet inom den akademiska världen. Lärarna skulle ha rätten att undervisa, att bedriva forskning och publicera sina resultat utan otillbörlig inblandning, och studenterna skulle ha rätt att efter eget gottfinnande välja och bedriva studier. Dessa rättigheter härleddes från antagandet att universiteten på detta sätt bäst skulle fullgöra sin funktion i samhället, nämligen skapandet och spridningen av ny kunskap. Detta byggde i sin tur på ett antagande om att kunskapstillväxten bäst befördrades av fri forskning, inte av styrd inläring av dogmatiska texter. Det fanns alltså en epistemologisk och kunskapsteoretisk bas för befördandet av den akademiska friheten: ingen kunskap är så ”helig” och ofelbar att den inte kan eller bör utsättas för prövning och ifrågasättande.⁶

Bakom teorin om *Lehrfreiheit* låg också en teori om universitetet som en kunskapsmässig ”aristokrati”, inte en demokrati där alla hade lika rättigheter. Universitetsläraren skulle tilldelas en särskild status beroende på dennes speciella akademiska kompetens, kunskaper om vetenskapliga resultat och

5 Liedman, Sven-Eric (1988), s. 177

6 Searle, John (1975), s. 88

metoder i den aktuella disciplinen, samt kunskaper i att förmedla detta till studenterna. Argumentet för akademisk frihet vilade alltså på följande kedja av antaganden:

1. främjandet av kunskap i alla dess former är värdefullt för samhället,
2. universitetet är en institution för kunskapens befordran,
3. kunskap främjas bäst genom fri forskning,
4. den kompetente universitetsläraren/forskaren är, genom sina speciella kunskaper, lämpad att fritt bedriva forskning och undervisning.

Den andra delen av friheten, *Lernfreiheit*, innebar att studenterna skulle ges frihet att välja ämne och lärare efter preferenser. Det fick till följd att populära lärare och kurser kunde locka många studenter, medan andra inte fick några studenter alls. Studentliv kunde vara ett fritt kunskapsinsamlade, orört av byråkratiska kontrollmekanismer och utspärningsfunktioner. Fritiof Nilsson Piraten beskriver i *Tre terminer* studentlivet i 1910-talets Lund, där studenterna fritt valde kurser efter eget skön, där skaran av ”överliggare” var stor och brokig, men där hela tiden penningbekymmer och växlar satte gränser för ”friheten”. Det låg i studentlivets natur att det *skulle* vara fritt – i en viss bemärkelse – och begreppet ”fria fakulteter” användes som beteckning på de fakulteter där kurserna kunde väljas fritt, i motsats till de yrkesinriktade universitetsstudierna. Vändpunkten i Sverige kom 1965 genom den s.k. UKAS-utredningen (Utbildningslinjer vid filosofisk fakultet), där uttrycket fria fakulteter inte längre förekommer.⁷ Istället introducerades administrativa effektivitetsmått som ”normalstudietid”, och målsättningar uppställdes att universitetsstudierna skulle anpassas till samhällets – dvs. arbetsmarknadens – krav, vilket fick återverkningar på det ”fria” valet av kurser.

Under senare år har den speciella teorin om *Lehr- und Lernfreiheit* kritiserats för att vara alltför snäv och inte täcka alla de fall då den ”akademiska friheten” på universiteten satts på spel. Medan den speciella teorin uttryckligen avgränsades till universitetens värld och besvarade frågan ”på vilket sätt kan vi berättiga frihet inom universiteten?”, formulerades nu en ”allmän” teori om akademisk frihet som istället sökte besvara frågan ”vilket berättigande kan vi ge för *inskränkningar* i friheten inom universiteten?”.⁸ Den allmänna teorin hänvisade till det fria samhällets rättighetskatalog – yttrandefriheten, rätten till fri forskning, föreningsfriheten, publiceringsfriheten – och menade att universitetslärare och studenter,

7 SOU 1965:11, Liedman, Sven-Eric (1988), s. 174

8 Searle, John (1975), s. 92–96

likaväl som andra människor i ett fritt samhälle, skulle åtnjuta dessa friheter i sin akademiska verksamhet. Universiteten skall spegla de sociala värderingarna i samhället i stort, men universiteten är också institutioner för fri forskning och lärdom, och därför krävs regleringar av *utövandet* av de allmänna rättigheterna. Yttrandefriheten, t.ex., innebär inte att en lärare får bedriva politisk propaganda på lektionstid, eller att studenter fritt får tala när läraren bedriver undervisning, om detta förhindrar läraren att fullgöra sin undervisning.

Det finns också en skola som hävdar att den speciella teorin om *Lehr- und Lernfreiheit* är alltför *vid*; endast *Lehrfreiheit* borde innefattas i begreppet akademisk frihet. Enligt Ernest van den Haag gäller inte den akademiska friheten för studenter: ”Students benefit from the academic freedom of the faculty and perhaps from the atmosphere of freedom which should prevail on the campus. So does society at large. However, students do not have academic freedom.”⁹ Här begränsas alltså betydelsen av den akademiska friheten till forskarnas frihet att forska.

I den aktuella debatten med kraven på större akademisk frihet ser vi exempel på olika betydelser av begreppet.¹⁰ Flera debattörer skjuter in sig på mållkonflikterna i statens ”byråkratiska” inblandning i universitetens angelägenheter. Torbjörn Fagerström konstaterar först belåtet att den nya forskningsorganisationen stadfäster forskarstyrningen som princip: forskningsråden skall styras av forskarna själva.¹¹ Samtidigt tar dock staten, enligt Fagerströms uppfattning, ett fastare grepp om forskningens innehåll genom att en stor del av forskningsrådets resurser blir öronmärkta för den kommande treårsperioden. På grund av diverse kostnadsökningar – universitetens omkostnader m.m. – blir kontentan *mindre* utrymme för ”fri forskning”. Fagerström menar alltså att målsättningen att öka den akademiska friheten genom att göra mer grundforskning ”forskarstyrd” står i motsättning till det faktiska beslutet att införa en ökad styrning, såväl innehållsmässigt tvingande (öronmärkningen) som resursmässigt indikativt (anslagstilldelningen).

Bo Rothstein menar att Fagerström underskattar hoten mot den akademiska friheten.¹² Rothstein pekar särskilt på fyra institutionella förändringar som riskerar urholka ”forskningens autonomi”. För det första har

9 Van den Haag, Ernest (1964), s. 85

10 En genomgång av forskning kring ”akademisk frihet” och närliggande frågeställningar görs i Blomqvist, Göran (1994).

11 Fagerström, Torbjörn, Dagens Nyheter 2001-01-05

12 Rothstein, Bo, Dagens Nyheter 2001-01-08

universitetens styrelser politiserats genom att regeringen utser ordföranden. För det andra har dessa styrelser getts friare händer att styra forskningen och undervisningen efter eget (läs politiskt) gottfinnande. För det tredje har högskoleförordningen förändrats så att ämnessakkunniga inte längre formellt ingår i de tjänstetillsättningsnämnder som beslutar om professors- eller forskartjänster. För det fjärde skall nya professorer inte omfattas av det anställningsskydd som tidigare gällt. Sammantaget innebär detta, menar Rothstein, att universiteten ”politiserats” och den akademiska ”autonomin” minskar. Rothstein vänder sig alltså i första hand mot den ”administrativa” styrningen av universiteten, vilket, enligt Rothstein, kan leda till att den politiserade styrningen av forskningen och undervisningen ”inplanteras” i universitetsorganisationen, *trots* att universiteten formellt blivit mer autonoma.

Tore Frängsmyr diskuterar den akademiska friheten ur ett något bredare perspektiv genom att även inkludera forskningsinterna frågor.¹³ Frängsmyr fokuserar på humaniora och samhällsvetenskap, och hävdar inledningsvis att dessa ämnesområden hamnar i strykklasse i den nya forskningsorganisationen. Frängsmyr pekar på den administrativa styrningen – t.ex. då regeringen i universiteten utser ordförande, rektor och en del av styrelsen – liksom ökningen av de öronmärkta anslagen till forskningen, som tecken på att politiseringen ökat. Enligt Frängsmyr hotas den fria forskningen av nyttotänkandet; forskningen berättigas enbart i enlighet med den ekonomiska nytta som kan härledas från den.

Men Frängsmyr talar också om hoten *inifrån* forskningsverksamheten. Humanisterna och samhällsvetarna har tagit ett så långt steg från den empiriskt dokumenterande forskningen – granskningen av källor, arkiv, dokument m.m. – att ”relativismen” har gjorts till ledande forskningsprincip. Den objektiva sanningen finns inte, utan ”allt” är tillåtet, vare sig det benämns strukturalism, marxism, hermeneutik eller postmodernism. Problemet med detta blir, enligt Frängsmyr, att vetenskapen urvattnas genom att ”allt” blir vetenskap.

Frängsmyrs argument om relativismen är ovanligt i diskussionen om akademisk frihet, men uppenbarligen synnerligen relevant. Det är en begränsningsfaktor som är intern och negativ (se Fig. 2), men som egentligen – om man tar Frängsmyr på orden – handlar om att den akademiska friheten hotas av att den ”går överstyr”. Med andra ord, den humanistiska och samhällsvetenskapliga forskningen har självpåkallat tagit sig ”för mycket”

13 Frängsmyr, Tore, Svenska Dagbladet 2001-01-03

frihet, vilket resulterat i att forskningens positivt särskiljande egenskaper – objektiviteten, verifierbarheten/falsifierbarheten, akribin – går förlorade, vilket därigenom hotar den vetenskapliga legitimiteten och i nästa steg leder till krav på ökad styrning och/eller anslagsnedskärning. En implicit slutsats av Frängsmyrs argumentering är att akademisk frihet förutsätter att forskarna vinnlägger sig om att upprätthålla de allmänt accepterade akademiska kvalitetskraven; i annat fall medverkar man till att göra den egna verksamheten illegitim.

Uttryckt på detta sätt blir Frängsmyrs argumentering en bekräftelse på den klassiska tesen att ”frihet” och ”ansvar” är oupplösligt förenade, ansvar förutsätter frihet likaväl som friheten – om den skall kunna bestå – förutsätter ett ansvarstagande. Friheten skapar sina egna bojor: ”In truth that which you call freedom is the strongest of these chains, though its links glitter in the sun and dazzle your eyes.”¹⁴ Argumenteringen visar också att diskussionen om akademisk frihet i grund och botten är en ”instrumentell” diskussion: den ”speciella” formen av akademisk frihet är viktig *just därför* att friheten åstadkommer kvalitet i forskningen.

Även om debatten om akademisk frihet domineras av de kritiska röster som ser faror i att staten och andra forskningsfinansiärer inskränker forskningens frihet, finns också exempel på motsatta ståndpunkter. I en anmälan av en nyutkommen bok om forskningens roll i det moderna samhället, ställer sig Mats Benner bakom ett resonemang, där vetenskapen och samhället uppfattas som alltmer ”sammanväxta”, och forskningen blir ett samspel mellan en mängd olika kunskapsintressen, inom och utom akademier. Gränserna mellan universitet och samhälle bryts ned och vetenskapens ”hårda kärna” förflyktigas. I förlängningen innebär detta en relativisering av kvalitet och vetenskapliga värden: ”Vad vetenskap egentligen är och hur den ska bedömas är inte längre frågor för enbart forskarna själva; samhället lägger sig i hur forskning bedrivs och bedöms.”¹⁵

* * *

Fastän varje tidsepok tenderar att framhäva det historiskt unika i de samhällsförändringar som för tillfället är för handen, ser vi ofta hur liknande debatter med viss periodicitet återkommer och hur argumenten ”återuppträffas”. Som finansär har staten ”alltid” lagt sig i hur akademisk

14 Gibrán, Kahlil (1994), s. 57

15 Benner, Mats, Svenska Dagbladet 2001-07-19

verksamhet skall bedrivas, hur medel skall fördelas och vilka regler som skall gälla. Och som kunskapsproducenter har universiteten "alltid" krävt oberoende och frihet för att kunna fullgöra sina uppgifter. Det nya i dagens situation är framför allt den ökande mängden av forskningsfinansiärer, och universitetsinstitutionernas ökande beroende av externa medel. Det är inte orimligt att detta beroende kan komma att förskjuta vetenskaplig verksamhet från långsiktig kunskapsuppbyggnad till snabbt gångbar tillämpad "styckekunskap", ämnad att förstärka "konkurrenskraften" hos respektive forskningsinstitution.

Akademisk frihet som resultatet av ett förhandlingsspel

Som vi sett ovan är innebörden av målsättningen ”akademisk frihet” långt ifrån given. Men gemensamt för de allra flesta som står på barrikaderna för mer akademisk frihet är att man betraktar relationen mellan forskarsamfundet och statsmakterna som i någon mening *antagonistisk*. Statsmakterna söker med olika metoder och utifrån olika motiveringar inskränka universitetens frihet, tillsätta professorer och ingripa i forskningens organisation. Forskarsamfundet, å andra sidan, söker ständigt sin frihet från dessa bojor, och deras kamp är den legitima kampen mot överheten. Detta implicerar därigenom nästan definitionsmässigt ett direkt samband mellan graden av akademisk frihet och kvaliteten på de vetenskapliga produkterna. Utifrån detta synsätt är det närmast en självklarhet att statsmakterna skall hålla fingrarna borta från den akademiska världen. Forskarsamfundet vet självt bäst hur forskning initieras, bedrivs och organiseras eller hur forskningsverksamheten skall utvärderas.

En annan inriktning skulle man kunna benämna *harmonisk*, då den i motsats till den förstnämnda ”skolan” beskriver universitetens ställning i samhället som en successiv utvecklingsprocess där administrativa reformer avlöser varandra, motiverade av ”samhällets” krav på de kunskapsproducerande institutionerna. Kraven på akademisk frihet inom detta perspektiv blir snarast de enskilda forskarnas oförmåga att inse förändringarnas nödvändighet, att universiteten har behov att anpassa sig till en förändrad omvärld.

Det finns invändningar mot bägge dessa förhållningssätt.¹⁶ Den ”antagonistiska” skolan bortser från att statsmakternas ”inblandning” i forskningen – genom styrning av forskningens inriktning, avgränsning av forskningsområden m.m. – i många fall verkat positivt på kunskapsutvecklingen. Man bortser också från att det inte alltid är lätt att särskilja forskarnas roll som forskare från deras roll som samhällsmedborgare. Den ”harmoniska” skolan, å andra sidan, underbetonar forskarsamfundets självständiga värde. De akademiska institutionerna är inte – eller *bör* inte vara – enbart ”produktionsfaktorer” i den samhälleliga produktionen av kunskap.

¹⁶ Jfr Odén, Birgitta (1989), s. 87f.

Mot detta vill vi ställa ett i vår mening mer fruktbart förhållningssätt till innebörden av akademisk frihet. Utgångspunkten är att vi anser att statsmakterna respektive forskarsamfundet i många fall faktiskt representerar olika intressen som står i motsättning till varandra. Men samtidigt är dessa motsättningar sällan av antagonistisk karaktär, bland annat på grund av att parterna i olika avseenden är *beroende* av varandra och därigenom tvingas *förhandla*. När dessa förhandlingar vid återkommande tillfällen resulterar i någon form av explicit eller implicit överenskommelse, uppstår ett *sambällskontrakt* som reglerar relationen mellan parterna.¹⁷

Betraktar man relationen mellan statsmakterna och forskarsamfundet i förhandlingstermer, formas en annan innebörd av begreppet akademisk frihet än den gängse. ”Friheten” begränsas av att två parter med delvis motstridiga och delvis sammanfallande intressen förhandlar med varandra. I förhandlingarna söker parterna driva sina intressen utifrån bedömningar av motpartens möjliga ageranden, och använder i det syftet olika typer av förhandlingsstrategiska metoder. Om vi särskiljer mellan vilken typ av relation som föreligger mellan parterna – makt- eller beroenderelation – och vilken typ av förhandlingsspel som är för handen – nollsumme- eller variabelsummespel – kan fyra grundläggande typer av förhandlingsstrategiska metoder särskiljas.

		Typ av relation	
		<i>Maktrelation</i>	<i>Beroenderelation</i>
	<i>Nollsummespel</i>	Hot	Eftergift
Typ av spel	<i>Variabelsummespel</i>	Kontroll av agendan	Argumentering för konsensus

Fig. 3 Typologi över förhandlingstaktiker¹⁸

Medan förhandlingar mellan arbetsmarknadens parter ofta är av nollsummekaraktär – t.ex. förhandlingar om lönesummor – är förhand-

¹⁷ Odén, Birgitta (1989), beskriver i en uppsats om forskarutbildning och politik hur relationen mellan statsmakterna och forskarna utvecklats under hundra år. Odén använder här ett kontraktsresonemang, vilket i sin tur bygger på en studie av Katrin Fridjonsdóttir (1983). Förhandlings- och kontraktsresonemanget är också en lämplig teoretisk grund i en redogörelse för utvecklingen av den ”akademiska friheten”.

¹⁸ Hägglund, Sam & Degerblad, Jan-Eric (utk. 2001), *Den europeiska erfarenheten*

lingar mellan statsmakterna och forskarsamfundet oftare av variabelsummekaraktär, dvs. den enes ”förlust” behöver inte betyda den andres ”vinst”, eller vice versa. Det innebär att förhandlingarna ofta kan vara mycket komplicerade till sin natur, eftersom det är allt annat än givet vilka frågor som skall involveras i förhandlingarna; själva förhandlingsagendan blir alltså en del av förhandlingen.

I det följande kommer vi att tillämpa denna förhandlingsteoretiska modell i en genomgång av hur föreställningen om akademisk frihet påverkat forskningspolitiska beslut eller universitetsreformer. Vilka är argumenten och motiven, hur har förhandlingsspelet bedrivits och hur har de faktiskt fattade politiska besluten påverkat den ”akademiska friheten” och befordrat den akademiska kvaliteten?

Uppkomsten av idén om akademisk frihet och autonomi – det självständiga *universitas*¹⁹

Diskussionen om akademisk frihet är ingalunda något sentida påfund. Tankar om akademiernas frihet eller autonomi har funnits med alltsedan uppkomsten av de första västerländska universiteten under 1100- och 1200-talet. Betraktar vi diskussionen i detta långa historiska perspektiv är det emellertid intressant att notera, att idealen eller målsättningarna om akademisk frihet förefaller vara just en västerländsk ”uppfinning”; i t.ex. de islamska eller kinesiska kulturerna fanns ursprungligen alls inga ideal om att kunskapscentra skall fungera fristående från den politiska eller religiösa makten.

I en brett utplagd studie över de vetenskapliga framstegens historia jämför sociologen och vetenskapshistorikern Toby E. Huff framväxten av de västerländska, islamska och kinesiska kunskapsinstitutionerna, med syftet att besvara en specifik fråga: Hur kommer det sig att den moderna framgångsrika vetenskapen uppstod i Västerlandet, trots att Islam och Kina under medeltiden hade ett stort vetenskapligt försteg framför Europa? Huff fokuserar i sin förklaring på den västerländska ”legala revolutionen” under 1100- och 1200-talet, liksom på framväxten av ”korporationer” (lat. *universitas*) under denna tidsperiod.²⁰

Under 1000-talet existerade i Europa en mängd olika rättssystem, men främst stod den kyrkliga rätten bestående av påvliga förordningar och olika tolkningsbeslut sammanförda under en lång tidsperiod. Efter att romarna övergått till kristendomen uppstod en spricka mellan världsligt och andligt liv, mellan kristendomens krav och kejsarens. Kungarna i Europa gjorde dock vanligen anspråk på att vara lagens och rättens ursprung *samtidigt* som man förkroppsligade det kristna budskapet och regelsystemet. En rätts-historiker uttrycker detta på följande sätt: ”Kungen var rättens källa; han

19 Avsnittet bygger på kapitel ”Korporationer och den kollektiva handlingen”, i Hägglund, Sam & Degerblad, Jan-Eric (2001)

20 Huff, Toby E (1995), s. 119–148

antogs kunna tolka lagen vid fall av tveksamhet; domstolarna var fortfarande ’kungens domstolar’²¹

Den kyrkliga lagen under denna tid hade emellertid både ett världsligt och andligt anspråk; den innehöll delar av gammal germansk folklag lika väl som olika kyrkoråds dekret och anvisningar. Samtidigt hade den gamla romerska civilrätten, med dess vida omfång av regler och anvisningar, ’återupptäckts’ under 1000-talet. Därutöver fanns också andra, ofta lokala, rättssystem i bruk, vilket sammantaget skapade en kaotisk rättssituation och i förlängningen ett rättsligt godtycke.

Det skulle bli en norditaliensk benediktinermunk, Joannes Gratianus, som under 1100-talet skulle sammanställa det första västerländska rättssystem som var inbördes sammanhängande och logiskt konsistent. Detta skedde genom en systematisk insamling av befintliga rättsregler inom olika traditioner och en sammansättning av dessa – ibland motstridiga – regler till ett enhetligt juridiskt system. År 1140 kunde Gratianus i Bologna presentera sitt livsverk: *Concordia discordantium canonum*, innehållande ca 3 800 texter från äldsta tider till Laterankonciliet 1139.²²

Gratianus verk innebar inte endast en intellektuell bedrift, utan var inledningen till en samhällsomdaning av stora mått. Redan 1160 hade Bologna etablerat lärdomsinstitutioner, där studenter från hela Europa samlades. Inom endast ett fåtal år blomstrade en helt ny vetenskap, som tillsammans med den institutionella omgivning som skapades skulle komma att bli en förutsättning för en social, politisk och ekonomisk omvälvning, vilken i sin förlängning skulle bilda grundvalen för den första moderna västerländska staten.²³

Orsaken till att just norra Italien var födelseplatsen för det nya rättssystemet och den nya institutionella ordningen var att här fanns de nödvändiga förutsättningarna: återstoden av ett uråldrigt kejsarligt administrativt och rättsligt system, en ekonomisk aktivitet och en befolkningsökning som överträffade alla andra områden i västra Europa. Detta var området där hela handeln mellan Europa och det blomstrande Bysantinska väldet passerade.²⁴

Det paradoxala var att den ’rättsstat’ – den första moderna västerländska staten – som skapades i och med det nya legala systemet, var kyrkan själv. Det viktigaste inslaget i denna rättsstat var insikten att de religiösa och

21 Kantorowicz, Ernst (1966), s. 93, Citerad i Huff, Toby (1995), s. 124

22 Southern, Richard William (1997), s 283–318

23 Berman, Harold J (1983), s. 113

24 Southern, Richard William (1997), s. 264

världsliga domänerna bör vara separata; här skapades själva idén om ett separat och autonomt rättssystem. Den nya ordning som etablerades innebar att den sekulära staten kunde organisera sina affärer, etablera domstolar, välja tjänstemän och utfärda egna lagar i syfte att styra sina politiska, ekonomiska och sociala domäner.²⁵

Gratianus intellektuella innovation innebar att *argumentering* och *logik* introducerades i rättssystemet; det skulle inte längre finnas några nedärvda absoluta rättssatser, utan logiskt resonemang skulle förbinda de olika delarna av systemet. Genom detta skapades också den nya vetenskapen – rättsvetenskap – där det metafysiska och absoluta fick ge vika för logikens och resonemangets auktoritet, en rationalismens överhöghet.²⁶

Det faktum att det nya juridiska systemet var sammanfogat av en mängd sinsemellan disparata system och att de absoluta eviga dogmerna inte längre var giltiga, tvingade fram en form av *resonemang*, där två oförenliga ”sanningar” genom logisk argumentering kunde bringas till överensstämmelse med varandra. Utifrån de utsagor och allmänna principer som blev resultatet av denna process, kunde juristerna forma ett heltäckande, logiskt sammanhängande system. Vissa vetenskapshistoriker hävdar också att denna utveckling på det rättsliga området har varit själva grogrunden för det rationalistiska förhållningssättet i västvärlden, en förutsättning för den tekniska, ekonomiska och sociala utveckling som skulle följa.²⁷

Den legala revolutionen byggde också på ett helt ny princip, nämligen att ett kollektiv av människor juridiskt sett kunde betraktas som en enhet, en *corporation*. Utgångspunkten var att grupper av individer hade gemensamma intressen som förde dem samman och detta berättigade dem att bli representerade som en grupp i samhällslivet:

Legally a corporation (*universitas*) was conceived of as a group that possessed a juridical personality distinct of that of its particular members. A debt owed by a corporation was not owed by the members as individuals; an expression of the will of a corporation did not require the assent of each separate member but only of a majority. A corporation did not have to die; it remained the same legal entity even though the persons of the members changed.²⁸

25 Huff, Toby (1995), s. 126

26 Berman, Harold (1983), s. 118

27 Huff, Toby (1995), s 119–148

28 Tiernay, Brian (1982), s. 19

En korporation kunde utgöras av ekonomiska aktörer såsom yrkesskrån eller företag, utbildningsinstitutioner såsom universitet, religiösa ordnar eller sammanslutningar eller t.o.m. en stat. Det kunde också vara geografiska eller territoriella enheter eller grupper av människor som slöt sig samman mot bakgrund av etnicitet, brödraskap eller en gemensam uppgift såsom t.ex. välgörenhet. Det fanns alltså ett vitt spektrum av sammanslutningar som kunde betraktas som korporationer och det var bara en historisk tillfällighet att det latinska ordet för korporation, *universitas*, kom att reserveras för lärdomsinstitutioner.²⁹

En viktig princip som härleddes från uppkomsten av korporationer var principen om *jurisdiktion*, legitima domäner för legal handling. Korporativa enheter kunde under denna tid utfärda egna statuter och regler, och utgjorde därigenom en regelstiftande makt *vid sidan av* den politiska eller religiösa makten. Det tydligaste exemplet var det medeltida universitetet. Vid Universitetet i Paris fanns under 1100- och 1200-talet regler för anslutning och för uteslutning av studenter. Det fanns regler för hur fakulteterna skulle fungera, och det fanns den s.k. *licentia docendi*, den legalt exklusiva rätten att undervisa, vilken endast universitetets ”chefstjänsteman” kunde utfärda, inte staten och inte individuella vetenskapsmän. År 1215 hade Universitetet i Paris etablerat sig som en fullständig korporativ enhet, ett *universitas magistrorum et scholarium*.³⁰

Universitetet ansågs alltså, för att kunna fullgöra sin uppgift som kunskapsproducenter, böra vara *autonoma* från statsmakterna och från detta härleddes också principen om akademisk frihet. I sin undersökning av varför den moderna vetenskapliga revolutionen inträffar i Europa och inte i den muslimska världen eller i Kina, lägger Toby Huff tonvikten på detta institutionella fenomen. Endast i Västeuropa utvecklades denna autonomi för akademierna, där de försågs med rättigheter att välja sina egna företrädare och där de själva kunde utveckla normer för vetenskaplig verksamhet. Här fanns alltså inte som inom de muslimska och kinesiska kulturerna samma rättigheter för makthavare inom kyrka eller stat att direkt styra akademiernas verksamhet.³¹

En annan viktig förutsättning för den vetenskapliga revolutionen var det rationalistiska förhållningssättet till kunskap. Sökandet efter kunskap skulle ske förutsättningslöst och oberoende av ideologiska eller yttre på-

29 Huff, Toby (1995), s. 135

30 Ibid, s. 137

31 Ibid, s. 151ff, 363

tryckningar. Endast på detta sätt kunde vetenskapen sortera ut motsättningarna i de världsliga eller andliga texterna. Den franske teologen och filosofen Pierre Abélard utvecklade på 1100-talet i *Dialectica* ett försvar för sökandet efter kunskapens enhet. Kunskapen, menade Abélard, har i sitt sökande efter sig själv inga fiender:

But if they grant that an art militates against faith, without any doubt they are admitting that it is not knowledge. For knowledge is a comprehension of the truth of things; wisdom, in which faith consists, is a species of it. This (sc. wisdom) is the discernment of what is honourable or useful. But truth cannot be opposed to truth. Truth cannot be opposed to truth or good to good in the way that false can be found set against false or evil against evil; all things that are good are harmonious and congruent. All knowledge is good, even knowledge of evil, and cannot be lacking in the just man. ... On these grounds therefore we prove that all knowledge, which is from God alone and proceeds from his gift, is good. Consequently it must be allowed too that the study of all knowledge is good ...³²

Kunskapen i sig var alltså, enligt Abélard, alltid god, även kunskapen om det onda. Som god dialektiker levde han efter principen *dubitando ad inquisitionem venimus, inquirendo veritatem percipimus* (genom tvivel föres vi till undersökning, och genom undersökning uppfattar vi sanningen). Därför skulle kunskapen sökas utan begränsningar och utan förutbestämda villkor om vad som var tillåtet eller icke tillåtet. Den rena kunskapens primat gjorde att sökandet efter kunskapen krävde en frihet, en autonomi, för att kunna vara framgångsrik: "There should be no boundaries around the free acquisition of knowledge." I annat fall riskerade man alltid att stöta på situationer då den rena kunskapen stod i motsättning till etablerade "sanningar" hos kyrka eller stat. Här ser vi alltså en tidig argumentering för "akademisk frihet", vilken sedan inkorporerades i målsättningar i de lärdomsinstitutioner som bildades. Självfallet skulle emellertid de styrande makterna även i Västeuropa gång efter annan ha synpunkter på *inom vilka områden* kunskapen skulle sökas och *på vilket sätt* den akademiska friheten skulle utövas. Detta ledde till *förhandlingar* av olika slag.

32 Citerat i *ibid*, s. 143f

Idealtyper om akademisk frihet

Det pågår ständigt ett förhandlingsspel mellan stat och universitetsvärld om de institutionella villkoren för akademisk verksamhet. I detta spel finns en mängd sammanfallande intressen: staten behöver god forskning och forskarutbildning, och de akademiskt verksamma lärarna och forskarna önskar bedriva sin forskning under så gynnsamma villkor som möjligt för att åstadkomma goda vetenskapliga resultat.

Men det finns självfallet också motstående intressen; staten och akademierna kan ha olika uppfattningar om *hur* god forskning bäst åstadkommes. Man kan skilja sig åt när det gäller prioriteringar och medelstildelningar, ja, man kan till och med ha olika uppfattningar om vad som *är* god forskning. Men de gemensamma intressena gör att staten och universitetsvärlden ändå i längden vinner på att jämka samman sina respektive ståndpunkter, och sådana sammanjämkningar stadfästs då och då – explicit eller implicit – i någon form av *kontrakt* mellan parterna.

I dessa förhandlingar står en mängd olika institutionella förhållanden på agendan, vilkas utfall sammantaget skapar den för tillfället rådande ”akademiska friheten”. För att ge en bild av ytterlighetspositionerna i dessa förhandlingar kan vi ställa upp en dikotomi av idealtyper för relationerna mellan universitet och stat. Göran Blomqvist använder begreppen autonomi/heteronomi för att karakterisera två ytterlighetsståndpunkter angående denna relation.³³ Idealtypen *autonomi* står för uppfattningen att vetenskapen skall bedrivas för sin egen skull och av egen kraft. Utomvetenskapliga önskemål får inte påverka valet av problem eller hur de undersöks. Resultatens värde bedöms internt, dvs. vetenskapsmännen kontrollerar sitt eget arbete. Drivkraften i kunskapsstillväxten är alltså inomvetenskaplig och universiteten har stor ekonomisk och verksamhetsmässig bestämmanderätt.

I idealtypen *autonomi* är tyngdpunkten för universitetslärarnas verksamhet forskning och studier och examina bygger på frivillighet och självval. Universitetslärarna har också en stor bestämmanderätt över rekrytering, organisation och styrelse. Sammanfattningsvis karakteriseras här relationen mellan universitet och stat av avskildhet och universiteten utgör en fristående kollegial gemenskap.

33 Blomqvist, Göran (1992), s. 400f

Den motsatta idealtypen, *heteronomi*, kännetecknas istället av att vetenskapen får sitt värde genom att vara ett medel för samhällets nytta. Vetenskapen tjänar alltså andra värden än sina egna; väsentliga kriterier är användbarhet och praktisk nytta. Vetenskapsmännen skall vara lojala mot stat och samhälle och skall vara redovisningsskyldiga utåt för sitt arbete. Det är alltså efterfrågan från samhället som är den viktigaste drivkraften i kunskapstillväxten.

Inom idealtypen *heteronomi* ligger tyngdpunkten för universitetslärnarnas verksamhet i undervisning. Principer för studier och examina är fasta studiegångar och undervisningen anpassas till samhällets behov. Vad gäller rekrytering, organisation och styrelse har universitetslärnarna ett begränsat inflytande. Sammanfattningsvis innebär idealtypen *heteronomi*, att universitetet inordnar sig under statsförvaltningen och förvandlas till en samhällsrelig institution.

I en debattartikel om forskningens frihet efter det kalla kriget, använder Sverker Gustavsson en annan dikotomi för motsvarande förhållanden, i sin tur hämtat från Michael Gibbons m.fl. *The New Production of Knowledge* (1994).³⁴ Under vad som betecknas som *mode 1* avgörs forskningens kvalitet autonomt och kollegialt, inte ”vad som är mer eller mindre användbart efter ett större eller mindre inslag av förhandlingar med inblandade aktörer och uppdragsgivare”.³⁵

Mode 2, däremot, står för allt som inte innefattas under *mode 1*, t.ex. problemorienterad uppdragsforskning karakteriserad av tvärvetenskaplighet, organisatorisk hierarki, reflexivitet och en kvalitetskontroll som betonar sammanhang och användbarhet. Forskningen under *mode 2* kommer i stor utsträckning av karakteriseras av de olika typer av uppdragsgivare som beställer forskningsprojektet.

Under historien har tyngdpunkten periodvis skiftat mellan *autonomi/mode 1* och *heteronomi/mode 2*. I många fall har också utvecklingen varit så pass motsägelsefull, att karakteristika från bägge ytterligheterna samtidigt varit för handen. Dessutom har det inte alltid varit så enkelt, att företrädare för universitetsvärlden stått för det mest renodlade *autonomi/mode 1*-alternativet, alternativt att statens politiker och tjänstemän förfäktat *heteronomi/mode 2*-alternativet. Ett tydligt exempel är Sverker Gustavssons artikel, där han i egenskap av f.d. statssekreterare talar sig varm för *mode 1* som ett ideal att sträva efter.

34 Gustavsson, Sverker (1997)

35 Ibid

I följande avsnitt gör vi några historiska nedslag för att illustrera skiftningar mellan relationerna stat/universitet och förhandlingsutfall som berör den akademiska friheten.

Förhandlingen om den akademiska friheten – några exempel ur historien

Synen på hur kunskapen bäst befordras i ett samhälle har varierat över tidsperioder och samhällssystem. Spänningsfältet har å ena sidan gällt huruvida kunskapsinstitutionen skall vara öppen eller sluten mot omvärlden och å andra sidan huruvida kunskapsproduktionen skall vara efterfråge- eller utbudsstyrd. Utifrån dessa kategorier kan vi konstruera en fyrfältstabell med idealtypiska ”kunskapsinstitutioner” enligt följande:

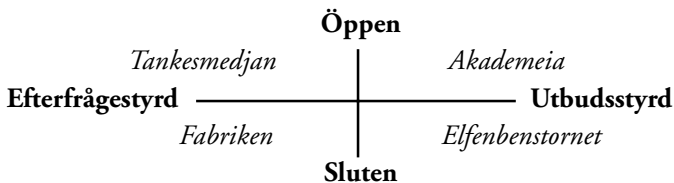

Fig. 4 Modeller för kunskapsproduktion³⁶

Kategorierna motsvarar också olika grader av ”akademisk frihet”. Störst frihet råder i *Akademeia*, där kunskapsproduktionen är fullständigt styrd av akademikernas/forskarnas egna preferenser och drivkrafter och kunskapsinstitutionen är öppen mot omvärlden. Minst frihet råder i den slutna *Fabriken*, där kunskaper produceras efter beställning.

I förhandlingsspelet om inriktningen av samhällets kunskapsproduktion kan vi särskilt urskilja tre typer av aktörer som under olika perioder sökt påverka de institutionella villkoren för kunskapens tillväxt. För det första har vi forskarna själva och den akademiska oligarkin, som utifrån sin särskilda ställning inom kunskapsinstitutionerna ansett sig besitta en särskild kompetens om hur dessa skall organiseras och drivas. För det andra har vi politiker och den statliga byråkratin, som utifrån sitt särskilda ansvar för ”samhällsnyttan” ansett sig skickade att avgöra hur kunskapen bäst skall befordras. För det tredje har vi näringslivet, som utifrån sin roll som

³⁶ Degerblad, Jan-Eric & Hägglund, Sam (2000b), s. 48

avnämare ansett sig ha en särskild kompetens att avgöra kunskapsprodukternas ”marknadsmässighet”.

I Sverige – liksom i många andra västeuropeiska länder – har idealtypen *Elfenbenstornet* under många tidsepoker utsatts för stark kritik. Vid sekelskiftet 1900 förespråkade många svenska vetenskapsmän att forskningen inte skulle styras av interna överväganden, utan av vad som är nyttigt för staten och samhället.³⁷ En orsak till varför man inte i större utsträckning betonade den akademiska friheten var att vetenskapsmännen ställde krav på *inflytande* över statens angelägenheter. De akademiska lärarna medverkade också ofta i partipolitiken och universiteten hade stor betydelse för rekryteringen av framträdande politiker. Lärosätena använde sig i vissa fall av beteckningen ”statens organ”, t.ex. under 1900-talets första decennium, då universitetens kontrakt med staten vad gäller anslagstilldelning m.m. skulle omförhandlas.³⁸

Samtidigt med närheten till staten levde emellertid under denna tid idealet om den akademiska friheten på universiteten. Kunskapsproduktionen skulle vara oberoende och opartisk, och man såg risker för att politiskt engagemang skulle inverka på den vetenskapliga bedömningen. ”Politik gehört nicht in den Hörsaal”, som Max Weber uttryckte det.

Ett viktigt inslag i debatten om den akademiska friheten var den vikt som lades vid ”professorskorporationen”, de ordinarie professorernas starka ställning, vilket sågs som en garanti för upprätthållandet av den akademiska kvaliteten.³⁹

Det fanns emellertid även en debatt om universitetens isolering och deras oförmåga att uppfylla vissa uppenbara samhällsbehov. Det kunde gälla t.ex. hur utbildningen överensstämde med avnämarnas krav. Företrädare för ett antal industrier kritiserade år 1912 utbildningen vid Tekniska Högskolan i Stockholm för att den gav de blivande ingenjörerna alltför bristfällig utbildning i ekonomi. Högskolans rektor, C J Magnell, gav följande svar:

En teknisk högskolas högsta uppgift i fråga om undervisningen är att meddela vetenskaplig teknisk utbildning. Den tekniska vetenskapens mål är åter att tillämpa naturvetenskapens resultat för ett åstadkommande av sådana anordningar, som giva största ändamålsenlighet med minsta uppoffring. Detta är ekonomi i ordets djupaste betydelse.

37 Blomqvist, Göran (1992), s. 408f

38 Ibid, s. 410–414

39 Ibid, s. 416–418

Industrin är icke teknikens *mål*, utan endast dess *medel* att i så vidsträckt kretsar som möjligt sprida de tekniska vetenskapernas frukter.⁴⁰

Under 1920-talet kom idealet om det akademiska *Elfenbenstornet* återigen att vinna terräng. Universiteten levde relativt isolerat från samhällsutvecklingen och den industriella framväxten, även om självfallet individuella vetenskapsmän involverade sig starkt i det politiska och samhällsliga arbetet. Totalt sett dominerades emellertid universiteten av en akademisk oligarki.

Utvecklingen under mellankrigstiden var emellertid alls inte entydig. 1930-talets speciella ekonomiska villkor medförde att staten kom att ikläda sig en mer aktiv roll vad gäller ingripanden i samhällsekonomin och i denna nya roll ingick även att använda vetenskap och forskning som en utvecklingsfaktor.⁴¹ Från att tidigare i stort sett enbart betraktats som en kulturaktivitet framträder nu forskning och vetenskap som en produktivkraft i samhällsbygget. Externa relevanskriterier började finna sin väg in i den vetenskapliga verksamheten och allt fler kontakter mellan forskarsamfund och statsmakter etablerades.⁴² I vissa fall resulterade detta i regelrätta förhandlingar, t.ex. inför tillskapandet av landets första cyklotron och ett nationellt centrum för fysik under slutet av 1930-talet.

Från och med utbrottet av andra världskriget mobiliserades forskarna för att hantera den avspärrningskris som kriget innebar. Detta skapade nya möjligheter för en mängd forskningsområden och flera nya forskningsråd tillkom.⁴³ En ökad integration med industriella och militära intressen följde och ett antal storprojekt som berörde militära intressen igångsattes. Detta innebar att personkontakterna mellan forskare, industriföreträdare och statsmakterna ökade i omfattning, både informellt och i direkta förhandlingar om projekt, medelstilldelning m.m. Från slutet av 1950-talet och början av 1960-talet betonas ånyo vetenskapen som en produktivfaktor i samhället. OECD:s forskningspolitiska doktrin formulerade de tillväxtbaserade motiven för en ökad investering i forskning och högre utbildning.⁴⁴

40 Citerat efter Sundin, Bo (1981), s. 75

41 Fridjónsdóttir, Katrin (1983) s. 84, Elzinga, Aant (1993), s. 202

42 Elzinga, Aant (1990)

43 Den nya utvecklingen vad gäller forskningens organisering hade tillskyndare inom forskarsamfundet själv och utgjorde inte någon medveten attack från ”externa” intressenter på den akademiska friheten (se Nybom, Thorsten (1993))

44 Elzinga, Aant (1990), s. 49

År 1967 brukar betraktas som en vändpunkt, då den akademiska oligarkins makt bryts genom att forsknings- och utbildningspolitiken i än högre grad betonar samhällsbehov och marknadsnytta. En ny högskolereform införs med ett yrkesinriktat linjesystem, och en sektorsforskning tar form där medlen i stor utsträckning fördelas efter politiska beslut på departementen. Olof Palme talade 1968 om den "akademiska republiken" som genom sin isolering hindrade nödvändiga förändringar. Den akademiska friheten hade inget egenvärde, utan måste balanseras av en anpassning till samhällets och marknadens krav.

Ett led i nyorienteringen var planerna på en ny forskarutbildning som skulle förändra den svenska doktorsgraden och skapa ett nytt karriärsystem för forskare. Förslaget till ny forskarutbildning formulerades och skickades på traditionellt svenskt manér ut på bred remissbehandling. I frågan fanns givetvis olika uppfattningar mellan regerings- och universitetsföreträdare, men regeringen skulle inte vinna på att "köra över" universiteten i frågan. Man hade ett gemensamt intresse av att den reform som slutligen kom till också skulle fungera i praktiken. Resultatet blev en "förhandling" parterna emellan och slutligen en kompromiss.

Birgitta Odén har beskrivit 1969 års nya forskarutbildning som ett kontrakt mellan regering och universitet.⁴⁵ I viss mån fanns också näringslivet med i spelet, eftersom man förutsett ett ökat behov av att anställa personer med forskarutbildning. Staten förband sig genom reformen att öka resurserna för forskning och forskarutbildning, men resurstillskottet blev till slut mindre än vad kommittén föreslagit. Universiteten tilldelades och påtog sig ett stort ansvar när det gällde forskarutbildningens dimensionering och utformning, liksom urvalet av lämpliga forskarstuderande. Målsättningen med reformen var att tidsåtgången för doktorsarbetet skulle minska från 6-8 år till 4 år och härigenom skulle doktorsavhandlingen reduceras från ett "livsverk" till ett "gesällprov".

Utvärderingar som sedan gjordes av hur den nya forskarutbildningen slagit ut visade att mycket inte fungerat tillfredsställande.⁴⁶ Doktorsarbetet tog i praktiken lika lång tid som förut och handledningen fungerade dåligt. Dessutom ställdes inte resurser i form av postdoktorala tjänster till förfogande i tillräcklig utsträckning, och den nya arbetsmarknaden som skulle efterfråga de nya skarorna av personer med forskarutbildning visade sig inte fungera på avsett sätt. Varken den privata eller den offentliga sektorn "belönade" doktorsexamina i tjänstetillsättningar i den utsträckning som

45 Odén, Birgitta (1989), s. 96f

46 Ibid, s. 98

man föreställde sig vid reformens genomförande. Detta innebar att alla tre ”kontraktsparterna” – stat, universitet och näringsliv – i någon mån misslyckats med att uppfylla sina förhandlingsåtaganden.

Under mitten av 1980-talet svängde pendeln tillbaka mot en ökad betoning av grundforskning och universitetens autonomi. Kritik riktades mot sektoriseringen och beställningsforskningens tendens att utmyнна i utredningar snarare än egentliga forskningsarbeten. Resultatet blev att de ”nyklassiska” bildningsidealen dammades av och *Elfenbenstornet* blev återigen idealet att sträva efter. Vissa av de avskaffade examensbeteckningarna återinfördes, licentiatexamen kom tillbaka och ”elitseringen” fick en renässans; den uppfattades som en nödvändighet för att uppnå *kvalitet* i utbildningen och forskningen.

Samtidigt fanns också under denna tid starka intressen för att anpassa universiteten till det som kallades *mode 2*, dvs. utvecklingen bort från det autonoma och kollegiala beslutsfattandet. Sverker Gustavsson beskriver en sådan förhandlingssituation som uppstod 1986 efter att han tillträtt som statssekreterare i utbildningsdepartementet.⁴⁷ Han uppvaktades då av en delegation som ville förändra inriktningen på den dittills förda forskningspolitiken. För det första ville man förändra arbetsrätten och komma bort från systemet med fast anställda universitetslärare. För det andra ville man ta bort alla specificeringar av anslagssystemet till universiteten. I stället skulle inriktningen vara ”ett anslag per högskola”, vilket i praktiken skulle ge maximalt inflytande åt rektor och styrelse vid varje lärosäte.

En ytterligare punkt var att det skulle finnas ett antal ”nyckeltal” som norm för en fortgående omfördelning av statsanslagen till de mest effektiva enheterna. Tanken var att skattefinansieringen långsiktigt skulle kunna dras ned och ersättas av en avgiftsfinansierad uppdragsforskning och uppdragsutbildning. Detta skulle göra högskolorna ”konkurrensutsatta” och ”effektiva”. Hela förslagspaketet beskrivs av Sverker Gustavsson på följande sätt: ”Idén var således att förvandla hela det svenska systemet för forskning och högre utbildning till en konsekvent ’mode 2’-struktur.”⁴⁸

Resultatet under perioden 1986–1991 blev emellertid, enligt Gustavsson, att regeringen lyckades ”förstärka de studerandes, forskarnas och lärarnas rättsliga ställning samt främja grundforskningen och den grundläggande utbildningen. I stället för att aktivt motverka ’mode 1’ inriktade vi oss på att ta bort regionstyrelserna, att decentralisera rätten att organisera utbildningslinjer samt att åstadkomma en förbättrad studiefinansiering.”

47 Gustavsson, Sverker (1997), s. 51–53

48 Ibid s. 53

Gustavsson beskriver i stället två politiska beslut som under 1990-talet förskjutit inriktningen mot *mode 2*-forskning. För det första har EU-medlemskapet och de därav sammanhängande finansieringsprinciperna inneburit ett avståndstagande från principen om forskning på eget programansvar. För det andra överfördes löntagarfundsmedel till särskilda stiftelser, vilket ledde till att statsanslagen till forskning på eget programansvar kom att reduceras. ”Den sammantagna effekten av dessa båda tillkommande institutioner för ’mode 2’”, skriver Gustavsson, ”blev ... ingen marginell utan en kraftig relativ förskjutning bort från ett autonomt och kollegialt beslutfattande.”⁴⁹ Således en minskning av den akademiska friheten.

En helt annan beskrivning av universitetspolitiken under perioden 1993–95 gör Lars Niklasson i rapporten *Reglering som spel*. Niklasson beskriver 1993 års universitetsreform i sex dimensioner: öppnare systemstruktur; kvasi-kontrakt mellan regering och universitet; prestationsrelaterade klumpsummeanslag; extern granskning av verksamheten; avreglering och tydligare ledarskap inom universiteten.⁵⁰ Med Gustavssons terminologi skulle samtliga dessa förändringar kunna karakteriseras som inriktade mot *mode 2*, dvs. en *minskning* av den akademiska friheten. Niklasson, däremot, karakteriserar reformen på följande sätt: ”Idén är att dessa komponenter tillsammans bygger upp ett ’system’ där universiteten är friare och självständigare för att därigenom ta ett större ansvar för verksamheten och förbättra den. Redan titeln på den proposition där regeringen presenterade modellen fångar vad som avsågs, ’Frihet för kvalitet’.”⁵¹

Det intressanta här är alltså att en och samma verklighet kan beskrivas på så diametralt motsatt sätt. Det som Gustavsson beskriver som en utveckling i riktning mot *mode 2*, dvs. en minskning av den akademiska friheten, beskriver Niklasson som en ökning av densamma. Det handlar då inte om en tolkning eller utvärdering av hur ”verkligheten” sedan blev, utan om själva de komponenter som reformen bestod av. Om något visar detta komplexiteten i beskrivningsdimensionen ”akademisk frihet”. Begreppets starka positiva klang har gjort att man från statsmakternas sida gärna vill lyfta fram de delar av en universitetsreform som i en eller annan mening kan sägas stärka den akademiska friheten. Ytterligare en illustration till detta är den nyligen genomförda forskningsrådsreformen.

49 Ibid, s. 49

50 Niklasson, Lars (1996), s. 47

51 Ibid

En av grundtankarna med den nya forskningsorganisationen var ju att främja grundforskningen och minska inslaget av sektorsforskning. Dessutom skulle forskarkåren själv tilldelas ett ökat inflytande över styrningen. Och visserligen är de nya forskningsråden av *mode 1*-karaktär – översekteriella och forskarstyrda – men samtidigt öronmärks en större del av rådets resurser, vilket gör att utrymmet för ”fri forskning” blir *mindre* under den närmaste treårsperioden.⁵² Reformen blir alltså motsägelsefull och verkar i bägge riktningar.

Trots svårigheten att med någon högre grad av precision mäta den sammantagna graden av ”akademisk frihet” i t.ex. en proposition om universitetspolitik, har debatten om ”färdriktningen” när det gäller akademiernas frihetssträvanden varit intensiv under hela 1990-talet. Många tvärsäkra uttalanden har gjorts – om nödvändigheten av anpassningar till samhällsutvecklingen eller om frihetens dödgrävare. Som en tillspetsad hotbild inför ett avslutande reflekterande avsnitt citerar vi Thorsten Nyboms pessimistiska frågeställning när han betraktar de senaste årens forskningspolitiska förändringar: ”*Är det så*, som ... flera hävdar, att de djupgående administrativa och ’maktpolitiska’ förändringarna med ett tydligt byråkratiskt och externt/ickeakademiskt inflytande samt med en allt tydligare s.k. målstyrning och ett alltmer renodlat managementtänkande, inte bara hotar att underminera universitetens kollegiala beslutssystem och autonomi utan även hotar de normer och de grundläggande värderingar som under åtminstone ett sekel utgjort universitetens intellektuella fundament och ytterst även grunden för deras samhälleliga legitimitet?”⁵³

52 Jfr Fagerström, Torbjörn, Dagens Nyheter 2001-01-05

53 Nybom, Thorsten (2000), s. 29

Slutsatser och reflektioner – akademisk frihet och vetenskaplig kvalitet

En genomgående utgångspunkt i denna essä har varit att begreppet ”den akademiska friheten” bäst kan beskrivas utifrån en analysmodell där statsmakterna och universitetsvärlden interagerar i ett förhandlingsspel, vilket då och då resulterar i ett samhällskontrakt parterna emellan. Universiteten och högskolorna är självständiga enheter, men de är samtidigt beroende av statsmakternas beslut om administrativa villkor och finansiering. Staten, å andra sidan, är beroende av att universiteten fungerar väl och kan presterat kvalitativt högklassig forskning och undervisning. Detta ömsesidiga beroende skapar underlag för förhandlingar.

Som vi inledningsvis betonade, kan den akademiska friheten i ett samhälle enbart värderas utifrån vad den *resulterar i*; det handlar alltså om en *instrumentell* värdering. Ett grundläggande antagande hos dem som pläderar för ökad akademisk frihet är att detta leder till en förbättrad *kvalitet* i kunskapsproduktionen. Akademisk frihet förutsätts ge forskarna bättre möjlighet att åstadkomma originalitet och långsiktighet i den vetenskapliga produktionen, i stället för en strävan efter kortsiktig ”nytta”.

Mot denna bakgrund kan vi ställa oss frågan om det finns ett direkt samband mellan graden av akademisk frihet och den vetenskapliga kvaliteten. Vore det på det sättet borde vi empiriskt kunna konstatera att den genomsnittliga kvaliteten på de vetenskapliga produkterna höjs under tider av ökad akademisk frihet och vice versa. Svårigheten förefaller emellertid närmast oöverstiglig att med någon rimlig grad av precision – och med anspråk på generalitet – mäta dessa två storheter under en längre tidsperiod. Däremot finns det all anledning att på något sätt söka ”operationalisera” begreppet akademisk frihet för att kunna göra det till föremål för en empirisk undersökning.

En första reflektion är att den akademiska friheten kan analyseras på flera nivåer, med delvis skiljaktiga slutsatser. Om staten genom olika regleringar ingriper i universitetens verksamhet, kan ju detta med rätta uppfattas som en regelstyrning, vilket alltså skulle minska universitetens autonomi och därmed den akademiska friheten. Emellertid har ju vissa

statliga regleringar av universiteten uppfattats som ett sätt att *garantera* den akademiska friheten, t.ex. så att inte näringslivets praktiska och kortsiktiga synpunkter fick ett alltför stort spelrum.⁵⁴

En ökad autonomi för universiteten i form av ökade beslutsbefogenheter för styrelse och rektorer kan ju också på ytan uppfattas som ett självklart exempel på ökad akademisk frihet. Men på en annan nivå handlar det om hur rektorer och styrelseledamöter *utses* och huruvida de rekryteras på grundval av akademiska och/eller politiska meriter. 1990-talets politiska beslut att öka universitetens självbestämmande beskrivs av Thorsten Nybom på följande sätt:

... den snabba och genomgripande avreglering som skett i Sverige det senaste decenniet har framför allt handlat om en "befrielse" på system- och lärosättesnivå ... På individnivå har avskaffandet av det tidigare detaljerade regelverket med rätta framstått som en förlust av gamla lagstadgade rättigheter och därmed inneburit en reellt minskad frihet.⁵⁵

Så länge vi i Sverige har en finansieringsstruktur, där staten via skattemedel finansierar en stor del av grundforskningen, är det rimligt att staten i en dialog (förhandling) med universiteten ställer krav på hur de statliga medlen används. Men frågan är om vi under de senaste åren har börjat avlägsna oss från denna modell och vilka konsekvenser detta i sin tur får. Om vi rör oss bort från de stora grundläggande högriskprojekten, finansierade av statliga medel, mot en högre grad av tydligt specificerad "beställningsforskning" som grund för institutionernas verksamhet, blir beroendet av externa anslag en faktor som i hög grad kommer att styra verksamhetens art. En direkt konsekvens av detta blir en prioritering av den kompetens som anslagssökandet i sig kräver, en teknisk-administrativ kompetens snarare än en vetenskaplig sådan. Kraven på att legitimera den vetenskapliga verksamheten med "kvalitetsarbete" och olika former av regelbundet återkommande utvärderingar förstärker denna tendens och innebär en form av "byråkratisering" av forskningen. En långtgående utveckling i denna riktning riskerar också att undergräva den akademiska friheten.

Vad kan vi då lära av historien och utvecklingen av den akademiska friheten och den vetenskapliga kvaliteten? Ja, det är uppenbart att det inte

54 Blomqvist, Göran (1992), s. 425

55 Nybom, Thorsten (2000), s. 31

är möjligt att påvisa något enkelt samband mellan förändringar i de bägge storheterna. Många av de största vetenskapliga framstegen i historien har gjorts efter att samhället mycket starkt har efterfrågat (beställt) en lösning inom ett specifikt område. Exempel är atomforskningen och grunderna för datateknologin som drivits fram av militära behov. Å andra sidan finns många exempel på forskningsmiljöer med stor akademisk frihet, som verkligen inte har producerat något som med bästa vilja skulle kunna sägas uppfylla kraven på vetenskaplig kvalitet. Självfallet ”bevisar” detta ingenting, utan är inget annat än just exempel. Att ”bevisa” – eller vederlägga – sambandet mellan akademisk frihet och vetenskaplig kvalitet förutsätter, för det första, att det finns en allmänt accepterad måttstock av bägge storheterna, och, för det andra, att empiriska undersökningar över längre tidsperioder finns tillgängliga.

En slutsats som vi möjligen kan dra av den svenska forskningshistorien, och som berör frågan om effekterna av akademisk frihet, är att sätta frågetecknen vid en viss typ av forskning som varken är fri grundforskning eller beställd uppdragsforskning. Sverker Gustavsson kallar denna forskning ”uppdrag utan beställare” och syftar på den typ av ”områdesforskning” som växt i omfattning under senare decennier.⁵⁶

I diskussionen om att skapa förutsättningar för att förbättra den vetenskapliga kvaliteten i forskning och undervisning spelar frågeställningarna kring den akademiska friheten en nyckelroll. Eftersom det uppenbart råder en viss begreppsförvirring i denna diskussion, vore en första angelägen uppgift att skapa en allmänt accepterad kriterieuppsättning för vad som utgör akademisk frihet, till grundval för empiriska analyser om hur det förhåller sig inom våra akademier.

56 Gustavsson, Sverker (1997), s. 55–58

Litteratur

Benner, Mats (2001), "Forskningen behöver ett rimligt mått av frihet", *Svenska Dagbladet* 2001-07-19

Berman, Harold (1983), *Law and Revolution – The Formation of the Western Legal Tradition*, Harvard University Press

Björck, Henrik (1992), *Teknikens art och teknikens grad. Föreställningar om teknik, vetenskap och kultur speglade i debatterna kring teknisk doktorsgrad, 1900-1927*, Stockholm Papers in History and Philosophy of Technology

Blomqvist, Göran (1992), *Elfenbenstorn eller statsskepp*, Bibliotheca Historica Lundensis 71, Lund University Press

Blomqvist, Göran (1994), "Förädlingsverk eller kraftcentrum?", *Tvärsnitt* 3–4

Dahl, Sonja (1997), *Universitet och Högskolor: Regelsystemen och den akademiska friheten*, Sveriges Universitetslärarförbund

Dahl, Sonja (1998), *Självbestämmande och akademisk frihet*, Sveriges Universitetslärarförbund

Degerblad, Jan-Eric & Hägglund, Sam (2000a), *Lokala biomedicinska forskarskolor. En utvärdering av Stiftelsen för Strategisk Forsknings satsning på preparativa forskarskolor*, Högskoleverket och Stiftelsen för Strategisk forskning

Degerblad, Jan-Eric & Hägglund, Sam (2000b), *SSF:s forskarskolor. En utvärdering av Stiftelsen för Strategisk Forsknings satsning på forskarskolor*, Högskoleverket och Stiftelsen för Strategisk forskning

Degerblad, Jan-Eric & Hägglund, Sam (2001), *Kriterier vid bedömning av forskarutbildning – en diskussion*, Högskoleverket

Elzinga, Aant (1988), "From Criticism to Evaluation, i Jamison", Andrew (red), *Keeping Science Straight*, University of Gothenburg

Elzinga, Aant (1990), "Triangelndramat bakom forskningspolitiken", i Agrell, Wilhelm (red.) *Makten över forskningspolitien. Särintressen, nationell styrning och internationalisering*, Lund University Press

Elzinga, Aant (1993), "Universities, research and the transformation of the State in Sweden", i Rothblatt, Sheldon & Wittrock, Björn (eds.) *The European and American university since 1800. Historical and sociological essays*, Cambridge University Press

Fagerström, Torbjörn (2001), "Gärna frihet, men först rejäl styrning", *Dagens Nyheter* 2001-01-05

Frängsmyr, Tore (2001), "Den fria forskningen hotas från två håll", *Svenska Dagbladet* 2001-01-07

Fridjónsdóttir, Karin (1983), *Vetenskap och politik – en kunskaps sociologisk studie*, Lund Studies in Sociology 52, Akademilitteratur

Gibran, Kahlil (1994), *The Prophet*, Heinemann

Gustavsson, Bo (1982), "Forskarutbildningens mål", *Tiden* nr. 10

Gustavsson, Sverker (1997), "Forskningens frihet efter det kalla kriget", i *Uppsala universitet inför 2000-talet. Festskrift till Stig Strömholm*, Acta Universitatis Upsaliensis 61

Gustavsson, Sverker (1971), *Debatten om forskningen och samhället. En studie i några teoretiska inlägg under 1900-talet*, Almqvist & Wiksell

Hägglund, Sam & Degerblad, Jan-Eric (2001), *Den europeiska erfarenheten – arbetslivets institutionella villkor i Sverige, Tyskland och Italien*, (ej publicerat manus)

Huff, Toby E (1999), *The Rise of Early Modern Science*, Cambridge University Press

Johannisson, Karin (1989), *Levande lärdom. Uppsala universitet under fem sekler*, Uppsala University Press

Kantorowicz, Herman (1966), "Kingship under the Impact of Scientific Jurisprudence" i Clagget, M. et al (eds), *Twelfth Century Europe and the Foundations of Modern Society*, University of Wisconsin Press

Liedman, Sven-Eric (1988), "De fria fakulteternas långsamma död", i *Liedman, Sven-Eric & Olausson, Lennart* (red), *Ideologi och institution*, Carlssons förlag

Lindberg, Bo (1987), *Humanism och vetenskap. Den klassiska filologin i Sverige från 1800-talets början till andra världskriget*, Almqvist & Wiksell International

Marton, Susan Gerard (2001), *The Mind of the State: The Politics of University Autonomy in Sweden, 1968–1998*, Göteborg studies in politics.

Niklasson, Lars (1996), *Reglering som spel. Universiteten som förebild för offentliga sektorn*, Finansdepartementet Ds 1996:18

Nybohm, Thorsten (1993), "The Socialization of Science. Technical Research and Natural Sciences in Swedish Research Policy in the 1930s and 1940s" i Lindqvist, Svante (editor) *Center on the Periphery. Historical Aspects of 20th Century Swedish Physics*, Science History Publications/USA

Nybohm, Thorsten (2000), "Att redlöst ställa sig till händelsernas förfogande' – funderingar kring svensk utbildnings- och forskningspolitik", i Fridlund, Mats & Sandström, Ulf (red), *Universitetens värden*, SNS Förlag

Odén, Birgitta (1989), "Forskarutbildning och politik", i Nybohm, Thorsten (red), *Universitet och samhälle – om forskningspolitik och vetenskapens samhällsroll*, Tiden

Riksdagen, regeringen och forskningen. Några drag i svensk forskningspolitik under två decennier, SOU 1995:121

Rothstein, Bo (2000), "Fri eller dirigerad forskning" i Fridlund, Mats & Sandström, Ulf (red), *Universitetens värden*, SNS Förlag

Rothstein, Bo (2001), "Invändningen/forskningspolitik", *Dagens Nyheter*, 2001-01-08

Searle, John R. (1975), "Two Concepts of Academic Freedom", i Pincoffs, Edmund (red), *The Concept of Academic Freedom*, University of Texas Press

Shils, Edward (1989) "The Modern university and Liberal Democracy", *Minerva* vol. XXVII, nr. 4

Shils, Edward (1997), *The Order of Learning*, Transaction Publishers
Southern Richard William (1997), *Scholastic Humanism and the Unification of Europa, Volume 1, Foundations*, Blackwell

Stevrin, Peter (1978) *Den samhällsstyrda forskningen. En samhällsorganisatorisk studie av den sektoriella forskningspolitikens framväxt och tillämpning i Sverige*, Liber Förlag

Sundin, Bo (1981) *Ingenjörsvetenskapens tidevarv*, Almqvist & Wiksell International

Tierney, Brian (1982), *Religion, Laws, and the Growth of Constitutional Thought, 1150-1650*, Cambridge University Press

Van den Haag, Ernest (1964), "Academic Freedom in the United States", i Baade, Hans (red), *Academic Freedom*, Oceana Publ.

Högskoleverkets rapportserie

Granskning och bedömning av kvalitetsarbete vid universitet och högskolor

Bilagor:

- Bilaga 1: Vägledning för lärosäten vid bedömning av kvalitetsarbete
 - Bilaga 2: Handledning för bedömare av kvalitetsarbete vid universitet och högskolor
- Högskoleverkets rapportserie 1995:1 R

Grundskollärautbildningen 1995
Högskoleverkets rapportserie 1996:1 R

Examensrättsprövning – Utbildning i biodynamisk odling
Högskoleverkets rapportserie 1996:2 R

Tillsynsrapport – Avgiftsfri utbildning
Högskoleverkets rapportserie 1996:3 R

Examensrättsprövning – Konstnärlig kandidat- och magisterexamen
Högskoleverkets rapportserie 1996:4 R

Examensrättsprövning – Kyrkomusikalisk utbildning vid Sköndalsinsitutet
Högskoleverkets rapportserie 1996:5 R

Kvalitetsarbete vid universitet och högskola
Högskoleverkets rapportserie 1996:6 R

Vårdutbildningar i högskolan – En utvärdering
Högskoleverkets rapportserie 1996:7 R

Årsrapport för universitet och högskolor 1994/95
Högskoleverkets rapportserie 1996:8 R

Forskarutbildningen inom det språkvetenskapliga området – En utvärdering
Högskoleverkets rapportserie 1996:9 R

The National Quality Audit of Higher Education in Sweden
Högskoleverkets rapportserie 1996:10 R

Avgiftsbelagd utbildning i privat regi – En utredning
Högskoleverkets rapportserie 1996:11 R

Kriterier för benämningen universitet – En utredning
Högskoleverkets rapportserie 1996:12 R

Kvinnor och män i högskolan. Från gymnasium till forskarutbildning
Högskoleverkets rapportserie 1996:13 R

Swedish Universities & University Colleges 1994/95 – Short Version of Annual Report
Högskoleverkets rapportserie 1996:14 R

Examensrättsprövning – Teologisk utbildning vid frikyrkliga seminarier och vid Umeå universitet
Högskoleverkets rapportserie 1996:15 R

Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Högskolan i Borås
Högskoleverkets rapportserie 1996:16 R

Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Uppsala universitet
Högskoleverkets rapportserie 1996:17 R

Examensrättsprövning – Uppföljning av teologisk utbildning
Högskoleverkets rapportserie 1996:18 R

Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Högskolan i Jönköping
Högskoleverkets rapportserie 1996:19 R

Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Högskolan i Karlstad
Högskoleverkets rapportserie 1996:20 R

Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Lärarhögskolan i Stockholm
Högskoleverkets rapportserie 1996:21 R

Högskoleprovet – Genom elva forskares ögon
Högskoleverkets rapportserie 1996:22 R

Högskola på Gotland
Högskoleverkets rapportserie 1996:23 R

Rätt att inrätta professorer – Högskoleverkets prövning av Högskolan i Kalmar, Karlstad, Växjö, Örebro samt Mitthögskolan och Mälardalens högskola
Högskoleverkets rapportserie 1996:24 R

Årsrapport för universitet & högskolor 1994/95 – Kortversion
Högskoleverkets rapportserie 1996:25 R

Förslag till meritvärdering vid urval på betyg – Högskoleverkets förslag till meritvärdering av nya och gamla gymnasiebetyg m.m.
Högskoleverkets rapportserie 1996:26 R

Redovisning vid universitet och högskolor – Rapport till regeringen
Högskoleverkets rapportserie 1996:27 R

Quality Audit of Uppsala University
Högskoleverkets rapportserie 1996:28 R

Tillsynsrapport – Färfarande med inaktiva doktorander
Högskoleverkets rapportserie 1996:29 R

Examensrättsprövning – Prövning av medieutbildningen vid Mediehögskolan i Uppsala
Högskoleverkets rapportserie 1996:30 R

Granskning och bedömning av kvalitetsarbete vid fem lärosäten
Högskoleverkets rapportserie 1997:1 R

Högskoleutbildningar inom vård och omsorg – En utredning
Högskoleverkets rapportserie 1997:2 R

Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Högskolan Kristianstad
Högskoleverkets rapportserie 1997:3 R

Examensrättsprövning – Lärarutbildning vid högskolorna i Borås och Halmstad
Högskoleverkets rapportserie 1997:4 R

Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Högskolan i Örebro
Högskoleverkets rapportserie 1997:5 R

Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Högskolan Dalarna
Högskoleverkets rapportserie 1997:6 R

Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Operahögskolan i Stockholm
Högskoleverkets rapportserie 1997:7 R

Kvalitet och förändring
Högskoleverkets rapportserie 1997:8 R

Rekryteringsmål för kvinnliga professorer – ett regeringsuppdrag
Högskoleverkets rapportserie 1997:9 R

Examensrättsprövning – Utbildningar vid Södertärns högskola
Högskoleverkets rapportserie 1997:10 R

Examensrättsprövning – Grundskolläraexamen vid Högskolan i Falun/Borlänge, Högskolan i Jönköping och Högskolan i Kristianstad
Högskoleverkets rapportserie 1997:11 R

Examensrättsprövning – Utbildningar vid Företagsekonomiska Institutet, Stockholms Musikpedagogiska Institut och Högskolan i Gävle/Sandviken
Högskoleverkets rapportserie 1997:12 R

Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Högskolan i Karlskrona/Ronneby
Högskoleverkets rapportserie 1997:13 R

Examensrättsprövning – Utbildning i pedagogiskt drama vid tre folkhögskolor
Högskoleverkets rapportserie 1997:14 R

Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Högskolan i Gävle/Sandviken
Högskoleverkets rapportserie 1997:15 R

Poänggivande uppdragsutbildning i högskolan
Högskoleverkets rapportserie 1997:16 R

Årsrapport för universitet & högskolor 1995/96
Högskoleverkets rapportserie 1997:17 R

Swedish Universities & University Colleges 1995/96 – Short Version of Annual Report
Högskoleverkets rapportserie 1997:18 R

Årsrapport för universitet och högskolor 1995/96 – Kortversion
Högskoleverkets rapportserie 1997:19 R

Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Mälardalens högskola
Högskoleverkets rapportserie 1997:20 R

Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Danshögskolan
Högskoleverkets rapportserie 1997:21 R

Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Kungliga Musikhögskolan
Högskoleverkets rapportserie 1997:22 R

Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Lunds universitet
Högskoleverkets rapportserie 1997:23 R

Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Högskolan i Halmstad
Högskoleverkets rapportserie 1997:24 R

Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Högskolan i Kalmar
Högskoleverkets rapportserie 1997:25 R

Kandidat- och magisterexamen vid Kungliga Musikhögskolan – Examensrättsprövning
Högskoleverkets rapportserie 1997:26 R

Uppföljning av resurstillemningsystemet för grundläggande högskoleutbildning – ett regeringsuppdrag
Högskoleverkets rapportserie 1997:27 R

Bilateralt forskningssamarbete med Östeuropa – ett regeringsuppdrag
Högskoleverkets rapportserie 1997:28 R

Läkarutbildningen i Sverige – hur bra är den?
Bilagor:

- Självvärderingar och extern bedömning
- Vad säger studenterna om läkarutbildningen?
- Vad säger AT-läkare, handledare och examinatorer om läkarutbildningen?

Högskoleverkets rapportserie 1997:29 R

Apotekarutbildningen vid ytterligare en högskola? – Ett regeringsuppdrag
Högskoleverkets rapportserie 1997:30 R

Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Mitthögskolan
Högskoleverkets rapportserie 1997:31 R

Gymnasieläraexamen vid Högskolan Dalarna, Luleå tekniska universitet och Mitthögskolan – Examensrättsprövning
Högskoleverkets rapportserie 1997:32 R

Granskning och bedömning av kvalitetsarbete vid universitet och högskolor
Bilagor:

- Vägledning för lärosäten vid bedömning av kvalitetsarbete
 - Handledning för bedömare av kvalitetsarbete vid universitet och högskolor
- Högskoleverkets rapportserie 1997:33 R

Konstnärlig högskoleexamen i konst och design vid fem hantverksskolor – Examensrättsprövning
Högskoleverkets rapportserie 1997:34 R

Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Kungliga Konsthögskolan
Högskoleverkets rapportserie 1997:35 R

Examensmål för läroexamina
Högskoleverkets rapportserie 1997:36 R

Rätt att inrätta professorer – Högskoleverkets prövning av Högskolan i Halmstad, Högskolan i Karlskrona/Ronneby, Högskolan i Örebro, Idrotthögskolan samt Mitthögskolan
Högskoleverkets rapportserie 1997:37 R

- Magisterexamensprövning vid elva högskolor – Examensrättsprövning
Högskoleverkets rapportserie 1997:38 R
- Examinationen i högskolan – Slutrapport från Högskoleverkets examinationsprojekt
Högskoleverkets rapportserie 1997:39 R
- Tillväxt och växtvärd – Uppföljning av magisterexamensrätt på medelstora högskolor
Högskoleverkets rapportserie 1997:40 R
- Kvalitetsarbete – ett sätt att förbättra verksamhetens kvalitet vid universitet och högskolor. Halvtidsrapport för granskningen av kvalitetsarbetet vid universitet och högskolor
Högskoleverkets rapportserie 1997:41 R
- Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Kungl. Tekniska högskolan
Högskoleverkets rapportserie 1997:42 R
- Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Stockholms universitet
Högskoleverkets rapportserie 1997:43 R
- Kvinnor och män i högskolan – från gymnasium till forskarutbildning 1986/87–1995/96
Högskoleverkets rapportserie 1997:44 R
- Magisterexamen söker identitet
Högskoleverkets rapportserie 1997:45 R
- Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Högskolan i Skövde
Högskoleverkets rapportserie 1997:46 R
- Hur står det till med kvaliteten i högskolan?
Högskoleverkets rapportserie 1998:1 R
- De första 20 åren – utvecklingen vid de mindre och medelstora högskolorna sedan 1977
Högskoleverkets rapportserie 1998:2 R
- Quality Audit of Mid-Sweden University College
Högskoleverkets rapportserie 1998:3 R
- Särskilda utbildningsinsatser – vad blev det av dem? En uppföljningsstudie av vissa särskilda utbildningsinsatser inom högskolan som finansierats med arbetsmarknadspolitiska medel, enligt regeringens uppdrag
Högskoleverkets rapportserie 1998:4 R
- "En utmärkt möjlighet att byta karriär"
NT-SVUX-satsningen – vad blev det av den?
Högskoleverkets rapportserie 1998:5 R
- "Bara jag får chansen att få visa vad jag kan"
Satsningen på aspirantutbildningen – vad blev det av den?
Högskoleverkets rapportserie 1998:6 R
- Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Karolinska Institutet
Högskoleverkets rapportserie 1998:7 R
- Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Högskolan i Trollhättan/Uddevalla
Högskoleverkets rapportserie 1998:8 R
- Magister- och kandidatexamen i huvudämnen inom vård och omsorg
Högskoleverkets rapportserie 1998:9 R
- Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Konstfack
Högskoleverkets rapportserie 1998:10 R
- Högskola i dynamisk utveckling – fyra högskolors förutsättningar att bli universitet
Högskoleverkets rapportserie 1998:11 R
- Kan kiropraktor- och naprapatutbildningar inordnas i den statliga högskolan? En utredning
Högskoleverkets rapportserie 1998:12 R
- Women and men in higher education – from upper secondary to postgraduate training 1986/87–1995/96
Högskoleverkets rapportserie 1998:13 R
- Diakonivetenskap vid Ersta Sköndal högskola – Examensrättsprövning
Högskoleverkets rapportserie 1998:14 R
- Värdering & erkännande av utländsk högskoleutbildning, principer och metodik
Högskoleverkets rapportserie 1998:15 R
- Utbildning och forskning för strategisk internationalisering. Redovisning av ett regeringsuppdrag
Högskoleverkets rapportserie 1998:16 R
- Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid SLU
Högskoleverkets rapportserie 1998:17 R
- Sjöbefälsutbildningar i högskolan – En utvärdering
Högskoleverkets rapportserie 1998:18 R
- Sjöbefälsutbildning vid Comet AB – Examensrättsprövning
Högskoleverkets rapportserie 1998:19 R
- Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Chalmers tekniska högskola
Högskoleverkets rapportserie 1998:20 R
- Forsatt granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid universitet och högskolor – Utgångspunkter samt angrepps- och tillvägagångssätt för Högskoleverkets bedömningsarbete
Högskoleverkets rapportserie 1998:21 R
- Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Teaterhögskolan i Stockholm
Högskoleverkets rapportserie 1998:22 R
- Årsrapport för universitet & högskolor 1997
Högskoleverkets rapportserie 1998:23 R
- Swedish Universities & University Colleges 1997 – Short Version of Annual Report
Högskoleverkets rapportserie 1998:24 R
- Årsrapport för universitet och högskolor 1997 – Kortversion
Högskoleverkets rapportserie 1998:25 R
- Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Göteborgs universitet
Högskoleverkets rapportserie 1998:26 R
- Vetenskapsområden. Bedömning av tre högskolor
Högskoleverkets rapportserie 1998:27 R
- Ny yrkesexamen inom hälso- och sjukvård - ett regeringsuppdrag
Högskoleverkets rapportserie 1998:28 R
- Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Dramatiska institutet
Högskoleverkets rapportserie 1998:29 R
- Läroplaner vid högskolorna i Karlskrona/Ronneby, Mälardalen, Kristianstad och Södertörn
Högskoleverkets rapportserie 1998:30 R
- Högskolans lokaler – ett regeringsuppdrag
Högskoleverkets rapportserie 1998:31 R
- Tillgodosökande av kurs – Tillsynsrapport
Högskoleverkets rapportserie 1998:32 R
- Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Idrotthögskolan
Högskoleverkets rapportserie 1998:33 R
- Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Luleå tekniska universitet
Högskoleverkets rapportserie 1998:34 R
- Ett system för forskningsinformation på Internet (SAFARI) – Ett regeringsuppdrag
Högskoleverkets rapportserie 1998:35 R
- Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Högskolan i Växjö
Högskoleverkets rapportserie 1998:36 R
- En försvarshögskola på väg mot akademien – En bedömning av hur Försvarshögskolans stabsprogram, chefsprogram och totalförsvarsprogram förhåller sig till likartad utbildning inom högskolan vad avser nivå och kvalitet
Högskoleverkets rapportserie 1998:37 R
- Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Umeå universitet
Högskoleverkets rapportserie 1998:38 R
- Rättssäker examination – en tillsynsrapport
Högskoleverkets rapportserie 1998:39 R
- Doktorander från länder utanför Norden och Europeiska unionen
Högskoleverkets rapportserie 1998:40 R
- Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Handelshögskolan
Högskoleverkets rapportserie 1999:1 R
- Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Linköpings universitet
Högskoleverkets rapportserie 1999:2 R
- Magisterexamen söker identitet. Del II
Högskoleverkets rapportserie 1999:3 R
- Dimensionering av läroplaner – analys inför samråd 1998
Högskoleverkets rapportserie 1999:4 R
- Högskolornas regler och delegeringssystem - Tillsynsrapport
Högskoleverkets rapportserie 1999:5 R
- Högskolans ansvar för studenthållsövanden - Tillsynsrapport
Högskoleverkets rapportserie 1999:6 R
- Vad hände sedan? Avnämarna av gymnasieskolan och av högskolans grundutbildning
Högskoleverkets rapportserie 1999:7 R
- Arkitektutbildningen – Högskoleverkets utredning och utvärdering
Högskoleverkets rapportserie 1999:8 R
- Psykoterapeutexamen – Examensrättsprövning för tio enskilda utbildningsanordnare
Högskoleverkets rapportserie 1999:9 R
- Utlandsstudier – till vilken nytta? En utvärdering av effekter av utlandsstudier
Högskoleverkets rapportserie 1999:10 R
- Årsrapport för universitet och högskolor 1998
Högskoleverkets rapportserie 1999:11 R
- Swedish Universities & University Colleges 1998 – Short Version of Annual Report
Högskoleverkets rapportserie 1999:12 R
- Årsrapport för universitet och högskolor 1998 – Kortversion
Högskoleverkets rapportserie 1999:13 R
- Högskolans uppdragsutbildning – Ett regeringsuppdrag
Högskoleverkets rapportserie 1999:14 R
- Antagning till forskarutbildning
Högskoleverkets rapportserie 1999:15 R
- Ny inriktning inom magisterexamen
Högskoleverkets rapportserie 1999:16 R
- Rätt juristutbildning? Utvärdering av juristutbildningar
Högskoleverkets rapportserie 2000:1 R
- Forskarskolor – ett regeringsuppdrag
Högskoleverkets rapportserie 2000:2 R
- Journalistutbildningarna i högskolan
Högskoleverkets rapportserie 2000:3 R
- Högskolestudier och funktionshinder
Högskoleverkets rapportserie 2000:4 R
- Utbildningar inom vård och omsorg – en uppföljande utvärdering
Högskoleverkets rapportserie 2000:5 R
- Utvärdering av Socionomutbildningar
Högskoleverkets rapportserie 2000:6 R
- Förnyad granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Högskolan i Jönköping
Högskoleverkets rapportserie 2000:7 R
- Lärosätenas arbete med jämställdhet, studentinflytande samt social och etnisk mångfald
Högskoleverkets rapportserie 2000:8 R
- Goda exempel
Hur universitet och högskolor kan arbeta med jämställdhet, studentinflytande och social och etnisk mångfald
Högskoleverkets rapportserie 2000:9 R
- Tentamen: "Plussning" och begränsning av antalet tillfällen
Högskoleverkets rapportserie 2000:10 R
- Designutbildningar i Sverige. En utredning och utvärdering.
Högskoleverkets rapportserie 2000:11 R

Högskoleprovet – Gårdagens mål och framtida inriktning
Högskoleverkets rapportserie 2000:12 R

Eldsjälar och institutionell utveckling
Högskoleverkets rapportserie 2000:13 R

Antagning till högskolan – erfarenheter och visioner
Högskoleverkets rapportserie 2000:14 R

Att leda universitet och högskolor. En uppföljning och
analys av styrelsereformen 1998
Högskoleverkets rapportserie 2000:15 R

Högskolornas tillämpning av EG-direktiv i sjuksköterske-
utbildningen och barnmorskeutbildningen
Högskoleverkets rapportserie 2000:16 R

Sexuella trakasserier mot studenter – högskolornas
åtgärder
Högskoleverkets rapportserie 2000:17 R

Livlångt lärande som i dé och praktik i högskolan
Högskoleverkets rapportserie 2001:1 R

Nationella ämnes- och programutvärderingar
Högskoleverkets rapportserie 2001:2 R

Vilken betydelse har utländsk bakgrund för resultatet på
högskoleprovet?
Högskoleverkets rapportserie 2001:3 R

Examensrättsprövning
– utgångspunkter och tillvägagångssätt för
Högskoleverkets examensrättsprövning
Högskoleverkets rapportserie 2001:4 R

Färdig granskning och bedömning av kvalitetsarbetet
vid Lunds universitet
Högskoleverkets rapportserie 2001:5 R

Färdig granskning och bedömning av kvalitetsarbetet
vid Uppsala universitet
Högskoleverkets rapportserie 2001:6 R

Karriär genom befordran och rekrytering
Högskoleverkets rapportserie 2001:7 R

Högskoleverkets utvärderingar – från bedömning
av kvalitetsarbete till bedömning av kvalitet
Högskoleverkets rapportserie 2001:8 R

From quality audit to quality assessment
The New Evaluation Approach for Swedish Higher
Education
Högskoleverkets rapportserie 2001:9 R

Internationell jämförbarhet & nationell styrning
– aktuella perspektiv på högskolans examensordning
Högskoleverkets rapportserie 2001:10 R

National Review of Subjects and Programmes
Högskoleverkets rapportserie 2001:11 R

Forskarskolor i Sverige – en sammanställning
Högskoleverkets rapportserie 2001:12 R

Utvärdering av datavetenskapliga/datalogiska
utbildningar i Sverige
Högskoleverkets rapportserie 2001:13 R

Färdig granskning och bedömning av kvalitetsarbetet
vid Kungl. Musikhögskolan, Mälardalens högskola,
Karlstads universitet samt Örebro universitet
Högskoleverkets rapportserie 2001:14 R

Tid för studier – en jämförelse mellan fyra
yrkesutbildningar
Högskoleverkets rapportserie 2001:15 R

Färdig granskning och bedömning av kvalitetsarbetet
vid högskolan i Skövde
Högskoleverkets rapportserie 2001:16 R

Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid
Malmö högskola
Högskoleverkets rapportserie 2001:17 R

Pedagogisk skicklighet och pedagogiska meriter
– historik och praktik
Högskoleverkets rapportserie 2001:18 R

Högskoleprovets prognosvärde
Högskoleverkets rapportserie 2001:19 R

Core curriculum – en bildningsresa
Högskoleverkets rapportserie 2001:20 R

Högskoleverkets rapportserie 2001:21 R
ISSN 1400-948X
ISRN HSV-R--01/21--SE

Högskoleverket är en central myndighet för frågor som rör universitet och högskolor. Verket arbetar med kvalitetsbedömningar, tillsyn, uppföljningar, utveckling av högre utbildning, utredningar och analyser, bedömning av utländsk utbildning och studieinformation.